Title नैषधीयचरितटीका

Author

Extent ५९ पत्र Age सं० १९८२

Subject काव्य

र० नं० ५

नं० ३६१

नैषधी. ॐ श्रीगणेशाय नमः इत्थमिंद्रदूतीनिराकरणेन भैम्याः स्वस्मिन्ननुरागपरी च० टी०
१ क्षणेन लोभे नीमेवावर्णयदिति वक्तुं सप्तमं सर्गमारभते अथेति अ
थेंद्रदूतीनिराकरणानंतरं यो मनोरथः प्रियायाः भैम्याः आसादनम् आ
त्मविषये शीलितादौ च तेन तेन विशेषेण रूपादिपरिकल्पनेन विषये आ
दिशब्देन कचालिंगनादिसंलोगविषये पूर्वं पल्लवितः पल्लवयुक्तो जातः १
नैमीकथ्यं प्राक्समासमिकल्पं वा विशिष्टतस्या लतावादिकं जाता मीत्ति वि
रमुदितः दूर्वमासीत् समनोरथः भुवः पत्युः राज्ञा बलेन राजपुत्र्याः विलो
कनेनैव बहुशोऽवित्तपरिपूर्णाङ्गकलितः इवाभ्यमानिसंमानितः प्राप्तिं विने
व दर्शनमात्रेण प्राप्ताप्राप्ति जन्यमानं तेषु प्राप्येति भावः पल्लवितशब्देन म
नोरथस्य वृक्षत्वं फलितशब्दे च अन्योप्यारोपितफलं वितं फलितं इक्षुकं च

श्री
तंसांन्त्वतिश्री हतं चशीलनादिवेति समासे एकवद्भावः अन्यत्पाशीः
लतशब्दस्य पूर्वनिपातात् १ प्रतीति तस्य नुपसन्दृष्टौ नेत्र प्रथ
मं प्रतिप्रतीकं प्रत्यवयवं एवं प्रियायाया भैम्यामसत्तुजन्तुन्निमग्निते अ
यपश्चादत्तकरणे अन्तरेवा यत्प्रत्य एवदर्शनजनितप्रसादसत्द्भूपासुधाम् मं
त्ततनस्य सस्तु द्रमममज्जन्तुः ततःपश्चात् प्रमोदाक्रूपरंपराया अन्तानंदजर
नितता - प्रवाहे ममज्जन्तुः एतया रीत्या सर्वेषामप्यवयवानामि
ति सौंदर्यं सूचितं प्रत्यवयवसौंदर्यदर्शनाद ------ क्रमपरंप
राजातानलयान लनयनाभ्यां किमपि तं दानहृष्टमित्यर्थः समुद्र
जलप्रवाहे इव ------ ------ मनःप्रमोदमाह व
लेति असौ नलस्तस्या भैम्या रोम्यगोप्यग्रहवाग्वेग्रप्यमानिरोद्दि
तेसमितावि ------ वलेतदद्वयं च वल्लाञ्चयंतस्य प्रैले

वस्येत्यर्थः तस्यप्रमोदमानंदमलवलवत. अनुबभूत: अपानततनं ---------- तस्याभैम्या अशेषाशाकलायाप्तदिदर्शनंतस्यांस न्यां अशेषभैमीदर्शानिसातिषप्यापा ------------ पाठो वद्धपोलविाद्धिता हीनैवर्द्धतं तन्नावियतेयस्या: साद्धैतंस्मरश्वासा वर्द्धतुध्वस्मरस्यर्द्धैत्तराहित्यंयातस्यस -------- वत् मदनेक जनितमानंदमनुवभूवेत्यर्थः यस्यानिक्षुप्तरोमाग्रस्यैवनिरीक्ष णेब्रह्मद्वैतानंदोन -------------- येसकलावयवसंदर्शने ब्रह्माद्वैतानंदाधिकोमदनाद्वैतानंद एवलाविनुंसमुचितमित्यर्थः तवावएवदर्शने --- नानंदैकमनज्ञाप्तिभावः तेषारोम्णामग्रो वद्दष्टोसत्यामितिवा द्वैतंमनाहित्वात्स्वार्थैत्रपम २ वेलामि ति न --- ष्टीदर्शोतस्यानुखंदोरालोकोविलोकेनंतल्लक्षणेन॥

पीयूषसेन अमृतरसेन विलोकनं लब्धा एणं यदमृतं तं तस्मिं -- सेनत्वर
द्विषयिण्याप्रीत्याकृत्वाएवंभूमहंतीविलोक्यतस्यसमयपरपांक्राति
क्रम्यनलस्यरागाबुधोऽनुरागसमुद्रेविवृद्धेत्रिगतिसन्तिनुगा
बुधोक्तचौर्यमाप्नुयः तस्य हृन्यसमयमविचार्यकुरुवचं दृष्ट्वावलोक
नाविवृद्धेनानुरागेणकृत्वा -- नलोऽवलोकयतिस्मेतिभावः
चंद्रस्यप्रकाशलब्धरागेनामृतरसेनमहंती मर्यादासतिक्रम्यसमु
द्रवृद्धिंगतेसत्या -- वेनलयाऽद्भुत्योपिनुगस्थानमाप्नुयति ग्रंथ
रतिस्वाचिन्त्यपाठः ४ मन्तेति अस्यनलस्यदृष्टिःकृष्णीयः आति
प्रायेनकृ तस्याभैष्याम ध्यंविरेणचिरकालेनाकुंचितोत्सजरसःम
ध्यंवितंवेनतत्याजेत्यर्थः अत्रापिपुत्रमेदतेस्ववनातास्ततनानिद्रि

मेघ धी॰ भयेनक्व किंभ्रन्ति क श्रमेन धीन्वं वेत्सद्यामित्ताहिंपतिष्यासीति वुध्वा किं च॰ टी॰
३ विलं वेनात्मजनत् किंभूता हवि: तन्मुखेंदो: सुधा ˆ मम्ना किंमुखेंदावेव
3 विलंविता १ वंयदंगा विलोकितं तदंगं रुं दत्त्वात्यरित्यक्तेन शक्ता किंतु
न: पुनस्तं देवावलोकयति स्मेति भाव: क्रोधीयस्तका धानुस्व स्खलनं
क्रोधीय: स्खलनमिति भाव: ५ प्रियोति नलहक्रु एवंभूतास्तीव
भौलमाश्वति तरां शुभ्रभो किंभूता प्रिया यया भैम्या क्रमेण स्पर्शत्यगं
पंथाननित्यपणथिका भ्रमत एवलोलाववचला श्रायंचवसस्य हासनी
निवृत्यानि न्यव्याधुधकुचयो भ्रमंत सिंच रंती नुन्नेदन्तो किंभू
ते वृत्तयो: कुचयो: मृगवासिलेप: कस्तूरी कालेयनल्लं व्द ˆ नम:
अंधकार तत्तेन कृत्वा समासादितं: धान्नं: दिग्मासो हि भ्रो हो पया

एवंभूतेव: अन्योपिपांथस्तमसादिङ्मोदे — भ्रान्तिर्न्य १ एवमि
वस्थानेप्राप्नोति सर्वाविषयवचावलोकेन तन्मपरापिकुचावेवावलो
कयतिस्म कुचोन्मक्तेनपाथा त्रिभाव: लोलश्चलसतन्द्र
योरित्यमर: लिप्संपंथानंगच्छतिपांथ: पथोरणनित्यामिति
णतनतष्टा बभोतम्मांकि — — ङ॰ वायेत्यादिना ६ विभ्रम्येति
८= तस्याप्रकाशाष्ठरेतितंवन्नूपेवक्रोविभ्रम्यपारिभ्रम्यस्व
लतीखलपुनं — — — — स्पदकेनलस्यहष्टि: नहूरत्नदणोरं
भास्तंभोकरेणरश्मिनाकृत्यागाढनिविडमुपाश्लिष्यमालिंगा
वि — — न्का — — — शान्तिश्चलाभ्यास वभूव अन्यापिवक्रभ्रमणप्रा
प्यपतंतीसतीहस्तेन हस्तगाढमालिंग्या वाक्षि भवति — — —
— — स्यावरेणतहूकपथ्यपातिस्मेतिभाव: ७ वासइति सानलहर

कृत्तीवकारणात्ताप -------------- कारः इतिकिंहे

मैमीवासः वसनंतुत्तमपट्टकूलविशेषः परंकेवलंनेत्रशब्दवाच्यं

---------- तुक्तहमापिनेत्रनेत्रशब्दवाच्यंयस्माद्भवामीत्त

त्तस्मादुभयोरपिनेत्रशब्दवाच्यत्वलक्षणात्कारणा -----

--------- नेवमयापिप्रयोर्न्यनतुरोवदतःतित्तवःजघनप

प्राद्भागःतुरूवएतेयांसमाहारःतुरोनितंवारुःआलिंगयवे ---

--- दर्पयित्वः प्रासादंचकुरुयथ्यांतदालिंगतार्प्यंचममोपरि

प्रसन्नाभवेति अन्योपित्वसमानस्यकस्यापिविष्णु -- दोःसका।

ध्याङत्तमपदप्राप्तिंदेंष्ठास्वस्यापित्तहप्रामार्प्यराह्लुष्पररोणपोः

पत्तात्ति मघमेतदेयामितिप्रार्थयत्तेवःतुरोनितंदोसाविलोक

त्तघुरणायांपीवियात्तिस्मेतिभावः प्राण्यगत्वादेकवद्भावेनडसे

कत्वंवृक्षोरिति अप्यस्समहामहेंद्रोभमीज्ञोनलः प्रमोदोमैमी
विलोकनेनानंदः सौंदर्यदर्शनादद्भुत्तमाश्चर्यचत्ताभ्यांसंभ्रमेन
हर्षेणमनसा इदंवद्रूपमारण्यंजगदाविर्तयात्सनसेवतामव
लोयदित्यर्थः किंकृत्वाप्रेयसीभैमीतस्याश्चालिकुलसखी
सम्प्रहंचहर्षोनयनयोःयथाकम्पमलिलाबमरनातिक्रम्यमन
यत्नाभ्यामेवोपापनीकृत्वा ८ नदेवाहपदृशति यदिजगावि
र्माणशीलस्याविधातुर्ब्राह्मणः यदेधिकारेमन्मथोवाशाभि
षिंच्येत्तत्तदापित्तद्यापितदनिर्वचनीयमेत हश्यमानमेतस्य
वाप्राक्तिश्रनोकेप्रत्यवयवंश्रान्तिसंदरत्वादद्भुतं आश्चर्यकारि
रूपंत्नावृणयत्तस्यशिल्पनिर्माणचातुर्येनत्वाघटतब्रह्मणप्येत
त्सौंदर्यंकर्तुंमशक्यतइत्यर्थः इदृशसौंदर्यंकदापिकृत्वापित

नैषधी॰ त्तामितिभावः १० तरंगिणीति। घनेनातिविडेन यौवनेन यस्यां भै च॰ टी॰
५ मीलक्षणायां तरंगिण्यां लवपदृ रोजानिर्जानितः। त्रपा उद्धौत्त
नौ यस्यां तस्या भाव उच्चकुचत्वमजानि सेयं शृंगारलक्षणस्य
तरंग उद्रेकस्तद्वती अप्यचनदी एवंभूतायस्यां तस्याभाव उच्चकु
चत्वमजानि सेयं शृंगारलक्षणस्य तरंग उद्रेकस्तद्वती अप्य
चनदी एवंभूताभीमनाम्नोभूमिपतेः सकाशात्
सुता उत्पन्ना आटतिजातानामिवाक्यार्थः केनप्रथमम् सहसौदर्य
शृंगाररूपजातानां नितरां निबिडयौवनेन सौंदर्यादिकाजनित
तापउच्चकुचत्व जनितवती अपूर्वा एवं शृंगाररसस्याधिक्या
त् शृंगाररसस्य मूर्तिमतीव नदीति मन्य इतिभावः अपरस्यो
दकनदीपर्वताद्उत्पद्यते तस्या मेघस्तनमत्वाप्रादुर्भापमानेनाति

३

नरां ज्ञात्वा घनेन मेघेन पूर्वं जलप्रवाहो जलौघः कोपि जन्यते तथा
निर्वर्त्तनी प्रकाशयायाऽद्वैतं तनुतां तां यथा कृत्वा घनेनानिरंतरे सौ
त्येकं पदयोः वनाविशेषणं वा इत्यो जलप्रवाहे स्यादिति विग्रहः
भूमिभृतः भुवः प्रभवस्य पादान्तं खा [illegible] ष्कर्मकाल
नैरिकः ११ अस्यामिति त्रिंगभंगः प्रातिप्रत्येकं एवयत्नुस्वस्ये
वचालावण्यस्य संगः संबंधः तेन कृत्वा स्फुटं व्यक्तालघोम
मायायायपयाम्नूताम्रापसीमासौ दर्पपराध्का च घस्मादिमां तावः
भैमीरूपास्ते सेव चेतनस्मात्कारणात्तू वात्स्यायेन तथा नवान्तू
तनासकाशात् देवाः पूर्वं मन्मथस्य इत्यस्य शरीरस्य मूहस्य
विधानं निर्माणं तस्या विद्या शास्त्रं कायव्यूह रचनया कोशलमा

प्र
नैषधी· भैम्यामेवाकिंद्योतनम् – संप्रकाशयामासनत्वन्यस्यामित्यर्थः च· टी·
६ न किंचित्कर्कोवाल्पापेक्षया नरूपिमन्याधिकं सौंदर्यं भव
ति सकलावयवेषु साकल्येन सौंदर्यसीमा अस्यामेवाविद्यते नान्यस्या
मिति भावः प्रत्यंगसंगमवयवसंघांधि प्रतीतिर्वा अस्याः
मित्यतत भैम्या – दुर्यैस्तु यत्रो विद्या प्रकाशनाहि विद्वत्समी
प एव भवतिकाम्महानो प्रस्यानंवास्मपूर्वकायव्यूहान्निर्माण
विद्यांद्योतयामास किं यस्मात्सौंदर्यस्य परमकाष्ठासकामः
प्रत्यंगं विद्यमानं त्ते प्रा प्रोत्सभ्या वाकुल्यं यनैवाविधः सांत्रिमा
भैमीसेवते प्रत्यवयवसाकल्येतमप्तस्याविद्यमानत्वान्म
दनेन स्वीयं वपुरूपत्वं प्रकटीकृतमित्यर्थः मुखावलोकने

नयाहृष्टो मदनेष्वास्तु भीर्वा भवतीति भावः लक्ष्मस्येत्यादौ पदे मन इ वलिति
ये धातुरीयभावः १२ जंबालेति इदं मे मीजंबू नद्या जंबूफलरस स्यतन
द्या जंबालजालात्पंक समूहाद्गः किनाकार्षिष्याकृष्ट स्यापितत्र एवा
कृष्टपूर्वस्य स्मात्कृष्णारि इनिलमलाहरि अरक्त वद्धित तुल्यकांतिः जंबून
द्या जंबालजलं नाम जांबूनदं तद्वत्सर्वस्य वर्णापि तत्तया स्तुतमंत्र
तस्याकृष्टत हरि द्रातुल्य वर्णत्वं घटते तात्पर्यः हारिद्र
रूपवर्णं वा स्यापि शब्दो हं तं तेनरसं सं चिनोति यदपि यस्यासाभीष्य
स्य गर्भस्य हस्ताद्यवयवयुगलस्य संगाविकं परस्परं संधिता धूत
दनेर त्वालवलगायावीस धूलतानिर्मोवृत्तान्तो व्रीयते नतवर्णे
याधिजंबालजालादाकृष्टं तेन तस्याव्यावच्छ प्रदेशोयुर्यंकस्य लग्नता

[illegible] द्विसंस्थु
लत्वान्नलः द्वयंतत्रैभैम्यामपितत्याएत्रःस्तनौपीयंजाद्दृतदपकाद
कृष्टेत्यनुमीयतेऽत्रावयवसंधिसूचकं कूर्परादिभैम्यानलद्दमते
स्वर्णगौरिचेयमितिभावः कूर्परादेरलतत्वेन साम्यद्विवल
तृणावत्वंभैम्याःसूचितं यदितुभयत्रापिसवध्वते पूर्वार्द्धेहा
रिद्रपदेनयोजना उत्तरार्द्धेपास्थितं मध्यस्यकनतयो भागांकृष्ये
गाभावोज्ञातव्या नोचेत्मध्यसाप स्याएकरूपत्वात्कनतयो मउत्येत्सं
ज्ञाकुनुपदजंवालस्य एतिवैनैवेमश्रिनाःस्फुरित्यादिज्ञातव्यं १६ सत्यौति
यदंगैर्भैम्याः अंगैस्वरवाघवयवैःरर्पात गणनांतरेएवक्तत्वादिना
गणनेनचंद्रादिनासमंसाम्येसत्येवसदृशात्काविसमयेस्वादेःसदृश
त्वेनोपमात्वेनाभिमतान्वंद्रादेरपोषात्स

कलाद्वस्तुनाप्रकाशाङ्कुराणांतरेयंकेनचिद्गुणांतरेणाल्येतयु
रोतकृत्वायद्यस्माद्‌ब्रह्मकृपेडत्कृष्टेऽनंत नेत्रस्तस्माद्र्व्यो
दृष्टागेःकृत्वासहृप्रास्यंचद्रदेवसेनलक्ष्मीलनापिसमीप
करणामापितैःसहसास्यंवास्यान्नासःकाव्येःसमयेसर्वेनोपमान
स्याधिक — पंच स्यवत्स्तुनत्वंप्रसिद्ध नेष्याचान्यस्मरणीयश्च
स्वाद्यपेक्षयास्वंद्राद्रेराधिक्याडुपमानत्वमुखादेष्ववस्तुनत्वा
उप — — त्वं घटतो मुख्यास्तुकमुखवयद्यपिवर्तुलत्वेनचद्र स ए
मानंतव्याप्तिचंद्रापेक्षयाधिकाम नजक्तत्वेनाधिक — र
त्वेनकलंकाभावेनचचंद्रादधिकं नेत्रास्त्वंप्पाकारत्वेनी
तिश्चाच यद्यपिनीलोत्पल दलेनसमानेत व्याप्तिनीलोत्पल

नैषधी· दलस्य — कटाक्षाविक्षेपादिसाहित्येन स्वस्य च तत्साहित्येन नीलो- च· टी·
८ त्पलदलापेक्षया । धिको एवमोष्ठा दोपि केन· — — — — — — —
सत्येव गुणान्तरेण वं धूकाद्यपेक्षया धिकस्य दृष्टत्वं तथा च वं
8 धूकाद्यपेक्षयाधिक्ये नैतद्दीपवदना — गाजा — — — — — त — —
दृश्यतत्तदीयवदनाद्यपेक्षया — तूत विम्बोपमेयत्वमिति चंद्रो
भैमीवदनसदृक्षो नीलोत्पलदलं च भैमी — — — — इ — — —
एवं सदृशस्य चंद्रादेर्भैमीवदनादिना समीकरणासंभवा
भवदपि भैमीवदनादे साम्यनाजातं चंद्रादे — — — — — — —
— वैत्याशयः अनीषादेत दीपानामेवातानुभवः वक्तव्यं
चंद्रादिलक्षणानुमा उपमानं अपमानं अपमानः धिकास्ता

वा — दमीषामेवाहीनस्योपमानत्वाभावादधिकस्योपमेय
त्वाभावादितिभावः यत्तूज्ज्वलकौस्तुभेत्यत्रोक्तौः अस्यामेवमी
स्खलनापिस्यात्तन्नामसाम्यंविनाक्यप्रसिद्धिरितिसाम्य
मप्युक्तंनामवक्तानुपरस्मात्तु अमीषामंगानामुपमानं
— रि स्खलतिवा उपमीयतेनेनेत्युपमानंउपमायोति
करणोमावेवायंतत्रोपसर्ग इत्यइ १४. प्ररोति प्ररोप्यप्रगुह
तीतिमिकारणायस्यैवाविधेय उपमानानामित्तत्वेरूपास्तमोविरूपादि
इत्माभेमावैधानुसंस्थविधानुः स्खलन्निष्मितेहस्तलेखप्रप
मोप्यासेत्युक्त अन्यापि प्रयोलीप्रयमस्तलेखकोपापप्र्या
लऽदन्तानखताअनिमीतिः उपायधीत्यापन्नपाहस्तलेखस्या

त्तिहीनत्वाद्वैमीजन्मन ऊर्ध्वं यत्स्त्रीसमूहो हल्लेखस्याप्तिहीनत्वाद्वै
मीजन्म ऊर्ध्वं यत्स्त्रीसमूहो हल्लेखोऽभूत्स भैम्यपेक्षयाप्तिहीनो भै
मीं चाप्तिसुंदरीति भावः ननु यान्निर्माणपर्यंकाभ्यासः कृतस्त्वा
तिर्मितामाद्यामस्त्रीसृष्टिः स्त्रीनिर्मितीः सात्रत्रिष्वपि भैम्येव तज्जय
जंतस्याभवद्वाविधुरा ध्रुवस्थैभैमीं कार्त्स्न्याजयतत्सोद्गा
तत्र यशः प्रवादानुं नत्वन्या किमपि प्रयोजनमासीत् तस्या भैम्यपे
क्षयाप्तिहीनत्वान्यथापि दृष्टीमन्ते श्रकरत इति सर्वाच्चापायेन
ब्रह्मणा भैम्या जन्मानंतरं मापि स्त्रीनिर्मितिः कृता त्रकरणेन
भैम्यनंतरत्वे दृत्यात्विर्यं घातानिरमाश्यतन्तत् स्वैतदपेक्षया
प्तिसाप्तिरमरण्यायाभावित्यादितिलोकस्य संभावनाभवत्।

तिवारणार्थंब्रह्मणोवंकृतामित्यर्थः भूतभविष्यद्वर्त्तमानरोपुसद्भवी
कापिनास्तीतिभावः खलु उत्प्रेक्षायांवा पुरं घ्नीति छायायोः सं
ज्ञोतिवाकुलाकाप्राणः कृत्वान एववा तव॰॰वीति प्रागेवत्त्रीत्व
विवक्षायाः षष्ठकृत्वा पुरं धि शब्देन पर्यायकर्पेवितत्कर्मधारयः
अन्यथाभवतीभावीति स्यात् हन्तमध्यावलीवितात्त्विति
भाष्यकारप्रयोगेपिस्वसामात्यापेक्षयापकर्त्तयावासम
र्थनीयं १५ भव्यातीति भव्यानिष्याभनातिचंद्रादीतिवर्ण स्था
त्ता निएतस्यावद्ना यंगात्सकाशात्पर्यायेन २ प्रकारेण
यावद्यावत्हीनीरपकर्षान्ताः प्राप्तः ते च्छ्रादीति त्तेप्या
—तावत्तरप्रतादितितत्त्व अपकर्षप्राप्तावपिकष्ट त्ततामित
त्वमाह खलुयस्मादधिकस्याकृष्टस्यतदीयांगस्योपपयासा

नैषधी० स्येनानुपमाताकाविः स्मृतेभ्योपि तेभ्यो ऽब्जद्वादिभ्य ए प्रतिष्ठां महत्त्वं च०टी०
९० दास्यति भैमीमुखसदृश ऽब्जद्वादीरि विचार्यमानास्तदुपमेयतां प्र
तिष्ठाप्य ऽप्याधिकानि भैम्यंगानि यस्मात् अनुपमानि अभूतानीति वय
यन्त्याद्युतिडुग्रहमीरस्याकुपातियोगेति तिङ्क्ता नन्देनन्दयन्तीति भावः
भैमीमुखं किंचादिति एष्वेच दूषयन्सून्नच्येष्वन्यस्योपमानस्या
क्त भावा -- तवदिति -- व व्यवस्याद एवं नयनादावपि दृष्टव्यं ग्ला
ग्लाज्याहान्योर्निः अंगुः इणोगालुङीति गातीतिरिष्टिदेघातिहाति
---- नौतिल्फोटि १६ नौति हृष्यापीयं भैमीदृष्टिविमोहिका
मदनविकारिणीति कृत्वा ह स्यान्य -- -- भियाऽप्योषैः सकलैरपि
दोषैरियं नास्पर्शिनि स्पृष्टेतिमन्येह ध्वांके याद्दर्शनमात्रेणैव
दूजिनयातीदर्शन ----- निकटेन स्पर्शदोषाके कारिष्यन्तीति

अयेन दोषै र्न स्पृष्टेत्यहं भाव इति भव: अत्र सवैरिति —— दपिर
शाब्दो व्याहार्या ———— प्याकियाद्भिः स्पृष्टेति विद्धं प्रय
नीति प्रसंगात् यस्मादियं दोषैन स्पृष्टा तत्तस्मादन्यं पु
भेमी व्यतिरिक्ता मा पु ———— लितागुणौघः शीलसौं
दर्यादिः नाविद्यते सपत्न: शत्रुर्यस्य तस्य वा अत्र स पत्यने मा
न स्तव तान्तस्यां मोयाव ———— त्र वैरिभिः सह वसतो
सह त्वक चंद्र अस्यानुपपदभावा त्सुखेन वसतीत्यर्थः अन्ये
पु गुणदोषा सर्वालिप्ता: ——— दोषस्पर्शत्यैवाति गुणा
नां नित्सापुत्वेनास्थिति: अन्योपि सर्वार्धं दृष्टान्तं पत्यंकाति
र्वा घैरस्थानेवसति १७ अोइसीति —— गैर्भैर्म्याव यर्वेर्व

राटकस्य पद्मवीजकोशस्य कांतिः शोभ च्छुरणयैव जुगुप्सयैव स्त्रो ।
ढ्सिस्त्रत्याजियत्तोरु ——— त्वि ——— राहितानवारिडुर्गाडुलड्डुगाद्वि
नोः त्रसाध्यजलडुर्गमाश्रितोति गृहीतुम शक्योति बुद्ध्यात्म ।
कोतिलमंतव्यं किं रूदत्वात् अपवा च्छरणोद्गलानि संस्पस्य
तदरिकमलंतहृदालाणां ज्ञातिन्मध्यवर्तिन्त्वा हेतोर्तिवानैव अ
पचलकटकौरितिनजरमुभयत्रसंवध्यनवाप्रस्यप्याकांत्रीरि ।
तिव्याख्येयं अपहृपयैवत्यनकायन्याधिकस्यविरोधत्यागेका
रणांतराभावात् कांचनकेतुकस्यापि कांतिजुगुप्सयैवात्यक्ता
यतो ऽप्सलीभिस्ताहूरिता चैत्यर्थः कटके ——— त्यायपदाव
रणापारिवेष्टनं तस्माहेतोर्नालिहपयावेति व्याख्येयं वराट

स्वत्किं तत्काभ्यामपि सकापा इति स्निग्धारै वर्तोर्याभितिभाव:
१८ प्रत्यंगमिति: अभिकेनभैम्या॰ कामुकेनमद्योत्ने दूरणप्रत्यंगं
प्रत्यवएवंदोषाद: सकमपादांद्र कर्नुम्भ्यामारीम्हात्रि धारिणोप
प्पवरत्नवेषधारिनिजा हंस्वाद्य धंवज्रपत्न प्यात्तस्यवज्र घातिस्त
तद्वराकामुकि चास्यां भैम्यां विषये नियोजितमिवानियुक्त
मिवास्ति वोपरस्परसमुद्ध यो प्रत्यवक्वामलकारेषु हारकाः
वियंत तेषां द्युति सर्वत्र प्रकाशनोत्तत्रवज्रप्राच्छ्छेलेनसकेन
कौत्स्नेला १ इ धनुपस्थवज्र रूपत्वप्रासिद्ध मत्स्यापित्वाभि
ष्टवस्तुकरादि नाकिमापि निजां निवृक्तो अस्यामाभिकेनोतिवा १९
अधुनामानुषीलक्षके प्रानाभ्यापादं वर्णनमारभते अस्या
धानी-प॰ ३

इति सहसात्वास पत्नो मित्रंसहाय श्लोक के वलांविधुश्च त्रेयस्य अस्या

मुखस्योपरि शिरसि कचौघकेशसमूह॰ वासवसतिमापन्नस्था
नेयुक्तं कथमित्यत आह येन कचौघेन पत्नस्था: पत्नेश्वाः स्थि
तास्तावन्तोतिबहव श्चंद्रकायस्यैवंविध: कलापिनां मयूराणांक
लाप: पिच्छभार: जित पराजित: उत्तमोपि मयूरपिच्छभारो येनाजि
तस्तस्यात्कत्तमत्व घ्शिरसि च वसतिमापन्नस्था नेयुक्तं कथमि
त्यत आह येन कचौघेन पत्नस्था: पत्नेश्वास्थितास्तावन्तोपिव
हव श्चंद्रकायस्यैवंविध: कलापिनां मयूराणां कलाप: पिच्छभा
र: जित॰ पराजित: उत्तमोपि मयूरपिच्छभारो येनाजितस्तस्या
त्कत्तमत्वां घ्शिरसि वसतिमुक्तौ रिवत्य पर्व: २॰ श्लोकद्वयेन

केशानेवववर्णयति अस्यार्इति अस्याभेस्यकास्येज — — तद्वारो
नश्रीन्त हुचार्चंद्रेणपुरोग्रेतिरथ्यातिर्यक्तमातंपद धकारंतिरा१
कृतमपसारितिपरराज्ञितंचतदे — दंस्थाव — कटंस्फुरत्तोविलसं१
तः भातिनेतिम्रोत्वल्ला: केचा त्तेषां फ्लेनव्याजेन प श्यान्कुरवस्य
पश्चाद्भागेवद्भमास्ति पुरत्तिर ष — त्तिमिरास्थितं तत्तोपसारित्वात
श्चाद्भागा दयसार राे चंद्रस्या सामर्थ्यादागत्यसंधीभ्यपश्चाद्भा
गोस्थिति — रौतिस्यत्स्वपं: मद्भ चंद्राकाराश्चकामपदरकुलापि
वियते तत: शब्दच्छलेने कुत्सिता अन्येषाधिको पाविलसेत्को विलो
निबद्ध: केपासम्होपनभवाति किंच चंद्रेणगातिरस्कृतत्वात दल१
सत्यराजयाचिह्न पश्चाद्बद्ध मध: कारमेवक्षन्त्यपिजातपरत जयो
द्यतपराजयाचिह्न: पश्चाद्बाहुर्वध्यतइति ख्यातिनालोगतिकापि

नैषधी० अभैमीकेशसंघ इति भावः अ ------- त्यमर० भवांइत्यपि च० टी०
१२ पाठः २१ अस्याइति अस्याकचानांकेशानांश्रीरश्विनो मयूर
स्यचकालापोसंघपि ----- मत्तैरहमुत्कृष्टो हमिति विवादे
13 कृते मध्यस्थत्वेनाविधिः ब्रह्मणा मया न्ता जाग्रमन्तुः किंइतिस
पृष्टायो वित्तर्के तेन ब्रह्मणा य पुरो दृश्यमानः केशकलापः पु
रो दृश्यमानैरेभिः पृष्टे अपूजा कि एजिता किं समयूरकलापश्चार्द्धचंद्रोत्वा
हस्तं दत्वा अभर्त्सिभर्त्सितः किं मध्यस्थेन ब्रह्मणा विवदमानयोस्तयोर्म
ध्ये केशकलापो त्युत्कृष्टे इति ज्ञानार्थेनुंतस्य पुष्पपूजा कृता मयूर
कलापस्तुनितरां हिंसितोत्तितरामधिके न केशकलापेन सह स्पर्द्धमानो
अन्न चिंतकारिणत्वाद्गलहस्तितः पर्वः अर्द्धचंद्राकार अर्द्धचंद्रकाः
मयूरकलापविर्यंतेतत्र तः शब्द पत्रे नलिंपकत्सेनाक्रान्यो ष्याधिकोमध्य

२

स्मितपुष्पैः पूज्यतोऽत्र तत्र गृहीतउत्तमेनसहस्पर्द्धते शुभनस्यतस्येति अ
गान्ताइ रणेगालुडञी धीतिगुणादेशः २२ भालंवर्णयति केशोति देश
टाह्लाणादं घकारादप्यानंतरं अघोदेशोदृशो दृशंतीविश्वारमणीय
अभालस्थलतिलदणेललाटपटूलदाणं अर्द्धचंद्रो यस्या अपचभाल
स्थलेअर्द्धचंद्रकपरातिलकाविषयस्याःसयभमीस्फुटंप्रकटमयस्मीकृत्स्या

श्रो पूर्वोक्तेस्मीदृशंपयमिति पर्वैः हंसाप्टम्यापिप्रप्यमयामगृह्यंघकारात्तदनंतरंदृ
दयाअर्द्धचंद्रभवतिअत्रएवैतामासाद्यप्राप्यस्वयंवरेजगतोजयमा
भुवाकामेननासिद्धिर्जगद्वशीकारएणलदाणायदसाधिसाधिसाधितात
त्साधुयुक्तमेव कातिलं दयामिस्पाकृत्वामदनेनजगद्वशीकृतामित्य १३
र्थः हंसाप्टम्यांजगद्वशीकर्तृघुटिकादिसिद्धिःसाध्यतामत्रअर्द्धचंद्र

कारभालस्थलेधामितिभावः एतेनललाटसौंदर्यंसलक्षणत्वंचसूच
चितं २३ श्लोकत्रयेणाक्षवीवार्यंति योध्यमिति मदनस्यदाहसम
येपोष्पपुष्परूपंधनुस्तस्यैवचापप्रयाभ्रीभवंतः प्रयामायमानाः कोप्र
राएवप्रोषापस्यैवविपरूपेताद्दग्धमपि प्रयाभ्रीमवत्केसरपोषमा
सीत्किं मदनदाहानंतरं ईप्रोमहादेवाप्रयाभ्रीभूतंधनुराकारंतत्के
सरमापिक्रुधाकोपेनाद्विधाव्यधाद्विकारमध्येवभंजे किंद्विधाकृतेनव
नकृत्वाविधिः भ्रूलाभैमीभ्रुवौव्यधत्तचकार अन्ययात्वन्यस्मा दृष्टपं
भ्रुवोर्नघटतेइत्यर्थः असंलग्नेधनुराकारेप्रयामेवभैमीभ्रूकवा
वितिभावः अन्योपिवैरिणंहत्वाक्रोधेनतद्धमपिभिनत्ति २४
भूम्यामितिप्रियायाभ्रूम्याकृत्वाभवतीतत्त्वमानेनभूत्वंगहरतामनो
गा

वि

भूचापेन घनो दृढः सारो मज्जां यस्य तज्ञावो वित्तिर्दृढत्वं च चापे — पे
यद्वै वद्धभूत्वं तद्वैव दृढत्वमिति चकारार्थः पुष्पत्वं दृष्टान्तयानिः सा
रस्यापि धनुषो भैमी भूभवन दशायां समस्तं जातमित्यर्थः कर्पूर
संसारत्वमित्यलंत्राह यस्मान्निजा स्वीयामसौ दशामदाहतव
स्थामपेक्ष्य संप्राप्त दग्धस्य भैम्या भूभवनमप्येतेन धनुषा ग्रा
क वीर्यत्वाति प्राप्य परावक्रमत्वमार्जिता जितं दग्धपुष्परूपचाप
पापे दग्धस्य प्रायामी भवत्केसर भूभवनस्तस्यैव चापस्यज भैमी
गद्धवीकरणे ऽधिक सामर्थ्य दर्शनादे भवत्यमीयत इति भावः
— घनत्वं इ — — — — — — — त्वं प्राय इति वा प्यच घनसारभावः कर्पू
रत्वं च पतः कर्पूरोपि निजामदाहक त्वामपक्वावस्थामपेक्ष्य दाह

— — — — — — — — — — कवीर्यत्तामतिप्रापितंसौगंध्यशीतलंत्वंचार्जयत्ति

अप्यकर्पूरामास्त्रियांघनसार इत्यमरः २५ स्मारमिति — स्मारस्या

रंमदनसंबंधिधनुः तदेकं अस्याश्च स्येनभ्रूतेनवदनतांगतेनावि

धुताचंद्रेण उप्सिता त्यक्ताप्याचलत्व लेखाक — — — लेख —

स्याःकुस्यनिष्कलंकत्वात्कृरवीभवनौचित्यायः चंद्रेण त्यक्ता

यालक्ष्मलेखेतिपावत त्यक्तवत्मदन चापश्चंद्रलक्ष्मलेखालक्ष्म

णांकुमद्वयंकर्तृ ए तद्ध्वौभैमी भ्रुवौभैमी भ्रूरूपं जन्मकृत्वापभैमी

भ्रूत्वरूपेणाल्पधनुपरिणातामित्यर्थः किंभूतं जन्मलीलयाविर

लासेनचलत्वंचपलत्वंयत्रतद्धचितोवालभावैः केशाशक्त्यावर

स्मिन्दलीलाचलत्वेनाविलासेनचपलत्वेनचेष्टयाउचितं क्षतडम्म

पयोगयो बालभावः केशास्तन्नाया यस्मिन् जन्मान्तितत्रैमयुग्मेन लब्ध
मितिस्त्रपर्यइतिवा जन्मप्राप्तौ क्रीडाद्यैं चलत्वो चित्तो बालभावः
प्रौ प्राव्यभवाति लेखापदसाम्याद्यैः भैमीभूवौ कामवापंच
द्रलदमलेखावाकारेसाविला समपदनजनको चोतिभावः भावःस
त्तास्वभावेत्याद्यमरः २६ नचाभिः श्लोके हृष्टौ वर्णयति इषि
त्रिपुष्पमयाभ्युगेन पुष्परूपेणवाणेन कामेन कर्त्रा षड्वयो
रौव पुष्परूपेणवाणत्रये रौवजगत्त्रये स्यात्निर्जयाद्धवशीकरणात्
एकैकेन वाणेन एकैकस्य जगतो जयात हेतोः वाणत्रयस्या
स्यार्थवचात्सभावित्तवे पच्छ्रा पचवाणत्वा छेषमवाशीघ्राद
यपुरो हरयमाताद्धिवार्णाप्रियायाभ्यां हृगंत्रौजपदेनयतवप

नैषधी. रूपकमलस्य त्वत्तोऽभिषिच्यारोप्य सफलीकृता सार्थकीकृता उत्तम च.टी.
१६ स्थानप्रापणेन तस्याः साफल्यं जातमित्यर्थः पुष्पबाणत्वात्
दृगंभोजयोरपि बाणत्वात्कविताम्ररूपमानंप्राप्तः बाणत्रये साङ्गु
गभ्रयीजयाद्बाणस्य साफल्यं अत्र बाशिष्टं बाणद्वयंमेमीति वा
भोजयोरभिषिच्याक्रमेन सार्थकीकृतं तत्त्रयेण त्रयं जितमिति पा
ठार्यः किं तु वैयर्थ्यसंभावनापि द्वयेन जगत्त्रयं जितमिति ध्वनिः
मा प्रार्थयति स्मादेतद्बाणद्वयमेव सार्थकं यस्यास्तस्या बाणत्रये
नेत्यभिप्राया विनिर्जयात्रिविजयं पर्यालोच्यानिलपस्मापोवा
२० सेयमिति मद्विधहरणहेतोर्योगस्य ध्येयस्याः सेयं भैमी
स्मरस्यकोऽप्यमोघापाद्यइष्टलताभूत्

द

एवम्स्तुःवापयापिस्थिरपिमध्येमंडस्थितार्ध्रियतेसाकायाम्भेमीतोस्मा
कमोहायमन्नजन्याविकारायश्रीमत्तालक्ष्मीकेनापांगेनत्रेत्रप्रांर
तेभुक्तांघस्थिलक्षणानांनयनकमललेलवाण्यतांप्रादुराणांकुंच
स्यसमूहस्यवाष्टिकुंचेनपरपरयावृष्टिंभनोतीतिवि[illegible]स्यति स्ला
मदनोप्यस्मादृशांमोहायपूर्वोक्तामेववाराणवाष्टिंकुंचतितथे
यमापिकटाक्षविक्षेपमात्रेणजगत्त्रयमपिमोहयतीतिभावः
उच्चःपरपराणां ------ आघूर्णितामिति अस्याःस्याआति भे
पद्मंनयनकमलंअस्याभेभ्याहुवननयनयनाभ्यांकल्यामित्य
पर्वः ------ पद्मश्चाघूर्णितं घूर्णायमानंमदकुन्मीलामि
त्यर्थः अप्यचविकसद्वरं तस्यापद्मलैरोनदीसिद्ध अ
प ---लसाहितंतत्याप्रांतचुतिरपांगकांतेःध्यैवेनष्यातिस्ना।

नैषधी० कृत्वा जितो यस्तां स्वरूपं द्वेषेण प्रांतेन समद्रु — कमल्लल चंद्रः सा स्या च० टी०
१७ यस्या हाटकारी तस्या घांगप्युत्पान दप्पा ह्लादकारीत्यर्थः कमल
लमपि ग्रहास्थाया अंतर्द्युति गर्भकांतिश्चेत्स्येन जितश्चंद्र वालि
17 — — हं तस्या चलन् चंचलाय इंदुनीलगोलस्तत्कमलात्तस्यवा
स्निग्धतया श्यामलता हास — तामरात्ति — — — — — —
तीति श्यामलतारा एवं विचारात्तारा कनीनिका यस्येवं विधं नाड
पूर्वोरतिरादाने वृत्तिर्यो किमलमपि पिवलो — — नीलगोल दमला
या श्यामलविंतारा ति त्यर्थः कोपीति श्यामलतारोति श्यामलता
रोभ्रमरयत्कनतार स्तार स्तरणाभ्रमस्य तारो स्तेऽत्रा द्वासरोयु
रस्मिन्नेवं भृतामीति वापद्मेन साम्यं वक्तव्यं तत्कमलस्वरूपी
तदेवेति भेदाभावात्कमलेन साम्याभाव यद्वा कमलस्य नेत्रयोम्श्च

नेत्र

यद्यपिसाम्यमस्तितथापिनेत्रकमलस्यकमलेनसहसाम्याभावः क
मलत्वेसतिकमलत्वस्याभावादित्यर्थः अन्यस्यानयनाभ्यांतुसा
म्यमसंभावितमेवतत्पाचदक्षिणंनयनकमलःवानयनकमलंतु
ल्यंवामनयनकमलंतुल्यंनेत्यन्यूह्यरूपोपमानमस्तीतिभावः
श्रोस्मिन्विषयेसमरावरणयोःश्रीरामरावणयोरिवेतिवक्त
देवोतिपमेयनस्वोपमानंसंगच्छतोपक्षमलोसिध्यादित्वात्म
तत्यैलघु २९ कर्णोत्पलेनातिकुरंगीदृग्भिर्मीनद्वयोत्पा
तित्रफत्याःतिजितेनएतदीयेनभ्रमीसंबाधिनाकर्णोत्पलेन
करणावतंसोत्पलेनापिसतात्यंडकंसमरुवयादिलभ्यतेतत्
स्ताहिहृतार्थीहतकृत्यासतीसचकाशीकिंकिमप्यर्किरतोक्ष्म

नैषधी. १८

18

पितृभ्रातृहीनत्वान्निःप्रयोजनत्वाद्वनेत्रैव्यजे देहेत्तिभावः भै च. टी.
मीनेत्रवश्रीलाघ्रा श्रीकाकपे व्यपेरर्थः तमेव दीक्षाजितेनापि
करोमिलेन तन्मृत्स्वरस्य सुना व्पवं चेत्त्वान्ना हि स्वनयनेन
जे दैवत्यर्थः मृगीनेत्रापूर्वत्या भैमीकर्णोत्पलमधिके तस्मा
दपि भैमीनेत्रं श्राधिकेइतिभावः नेत्रःकर्णोत्पलयोगलाभा
भावेकृताप्यसतीतिवा ३० त्वचइति मोचा त्वचं कदलीग
र्भत्वचः संबंधीनि बाह्या रत्त्ववो वल्कलानि रीत्या प्रकारेण क्र
मेण समस्तार्थ एवं कृत्यनत्पाकमलवृंदसंबंधीनि वाह्यानि द
लानि पत्राणि क्रमेण एवं कृत्वा पंचषपादत्ताया पंचषड्गु
परि मारणायेषां कदलीत्वक्कमलवृंददलानां तैवा पादत्तायास

त्यांवाह्यापंचपल्लवचः वाह्यमतिपंच मापि दलानि चोत्पलमो
चात्वचः कदलवल्कलाह्रत्पलौ याद्य गरहीतैः सारैः प्रेक्ष्यमार्गैः
कृत्वाघ्रस्याभेम्याविपयावा धेव्रलाहृदल एणेनेसेन्तपूः रूपराम
णीयं केनस्याशिल्पीकार कोम्भूत्र कदलीगिर्भणितेगा दत्वागरही
त्वानेत्रागतं गौरं त्वंनिलितय घाकमूलगामे पक्ष्मणानगो रत्वंग
ही त्वानेत्रसौदर्यं निर्मितमित्यर्थः उत्पलशब्देन नीलोत्पलो
वा तस्या च नतसारणनचया नीलिमा कृता इत्यपच सातिसरवा
या वयाद्सत्रानिव ईव्रीहोसंरत्पयवशतिडर ३१ वकारेति एत
न्नेत्रैर्भोनयनतावि धाद्वानिमात्रा वि धाम — — — णः प्रयत्नैः म
रुधाणाचक्रास्ननेत्राणा एरण्डस्य हरिराणीनेत्राण्युत्पला

नैषधी॰ मांच संबंधी ज्ञारमय: पीयूषनिर्माण --- यत्पदलघिसार: प्रेष्ठो च॰ टी॰
१९ भाग: निमेषलक्षणेन यंत्रेण कूप: किमिन्द्र हानिमेष: पंद्रमसं
कोच घ्नवृयारणमापि निमेष त्रयेण --- अग्रहीतितम प्रे
19 ष्ठभागे नै तन्त्रे त्रानिमि तेसा रस्य संघो ज्ञाररूप त्वंच पीतिचंद्री
कचकोर नयनसारक र्षणात्स संबंध — त्संग [illegible] चात्तवद् छ्रि=
शारष्पस्त्न संबंधात्तस्सारा कर्षणा न्तु उत्पलानां च सोम बं
धत्वा त्त्तौच प्रामत संबंधात्सारा कर्षणादिति यत्त्योपी
द्याप्सिा रो रसरूप: कोऽपूर्य स्त्रेण कूपनो निमेष रूप त्राह्लणा सा
रय्यहरणाय्पंयन्त्रमेवानिमित्ता ह्युत्पल पा: पूर्वस्तित्रुएराम्ह प्रो
त्पलापिल या ह्युपमानेत्तरगत्वादभ्याहितत्वादेराम्ह कूप

दस्य पूर्वं निपातः अजाद्यदंतस्यापि डमलशब्दस्य न एतो
निजातिमात्राविवक्षया ३२ करणीतिः हरिणीभिः अस्यासे
कोशान्निपतन घ यस्य श्री शोभा तिरस्कृता विद्धा गृहीतासी किं
ऊतः यघस्मा द्दन यषेष्याविप्यत्ती प्पस्ताष्पो हारिणीभ्यः
सकलासंहरणीकलयाविलासेन सहितन्वाभूयोऽगुणावगु
गुणाद्यनपेत घ यु श्री वलात्कारेणालम्पतलं ग्रीष्मे प्रचस
कलाधनवाद्यसहिताभूयोऽगुणान्विगुणाचतुर्गुणावधीरमा
नोष्यावलात्कारेणालं वाडनमणेवाहितस्वम्पा यमणेभः
वाद्यसहिता विगुणा चउउणा - संपद्बलात्कारेणागुणत्
भूयोऽगुणत्वं यासवल्केनानाखवहाराध्याये द्रष्टव्यं अथ वी

तिभागोवृद्धिः स्यात्मासि मासि सर्वं धंके इत्यादिना अनया पितामहशीलत्वा
त्तस्मात् सर्वमृगस्य रूपेण गृहीतेति सत्यं त्रस्यंतीभ्य एव चंचलनयना
भ्यो हरिणीभ्यः सकाशादेतन्नेत्रे तदरे गतिचंचलत्वे चेति भावः ३३ दृष्टा
विति चपलस्वभावस्त्वातिचंचलस्वभावे अस्या दृशौ दूरक्रांत्यं दूरगत्वा शी
रःपरिभ्रम्यामिष्य: अन्योन्यं किं न मिलितां आपितु मिलिते भवेतामेव
परं वेष्टयघनयोः प्रयाणे दूरगमनविषये भ्रवः भ्रुवयोः कर्णील
ताक्रूपयोः निपातः पतनं नैन स्मात् इत्याभयेनाविघ्नः कृतोनेत्रस्या
लभ्य रूपेण प्रतिबिंबकेन नामिलितनेत्रे आकर्णपूर्णचंचले
चेति भावः अन्योपि कूपादिपतनभीत्या परावर्त्तते क्रिपातीत्यं
विवदारणीया ३४ केदारेति केदारमाजा धीहिते त्रभाजाश्वाल

20

ले
वा॰ भाजा वा अप्यचकेदारारव्यक्षेत्रसेना उत्पलिन्यां शैशिरजौः
अवेशात अप्यचा शि शिरेहिमे अवेश्याक्ति म चूर्णिना छेत्रौः पुण्या
यस्तं तेषु पुण्यं अपि शुभं भितं तत्तज्जन्य स्कृतविशेषजन्यो त्तमफलमाप्नुय इत्यर्थः
इत्यहमन्ये जानाति कुतः यत्तोयस्मात् दियतस्याः कमलिन्याः कुसु
मेएवं नृपे नेत्रे यस्याएवं विधा जायत अपि यस्मा च च कोरस्तत्कोर
कुच्छ नस्याएवं कोरजो कालिके इत्येयस्याएवं विधो जातः यस्मा
देतदकुर्नीयः नेन हि स्कृत तानि तथायेनाविनाभेमीनयतनं चकोर
नयनतेचच तद् उत्पन्न कुसुम कोरकाण्यानलभ्यतापिकेदारादेवसति
धौ हि सच्चूर्णिना उत्तमवर्जायतो शोशिरजौ अवशकमलिनी
नरयति भेमीनेत्रे चकमलत्वे कालिकापेक्षयाकुसुमस्याधिक्यात्

नैषधी० कोरकैः स्थापितया भैमी नेत्रांति इत्युक्ते इति सूचितं केदारपर्वते शंभोः स्वे च० टी०
२२ नेत्रयोरालवालयोः शिराशीरस्य । टतोभिद्दिनुषारत्विति विध्य: ३५ नासि
कां वर्णयति ना सेति । जवदसीव भ्रमुख्याः संबंधीनी नासा नासि
21 का: जगत्त्रयविजयाय पर्यस्तादत्ता शरत्रयं येन तस्य कुसुमायु
धस्य शरत्रयस्य स्थिन्न्यापस्त्वाधिष्ठा द्विवीणावाणत्वपींद धाति
तिलपुष्पाचित तूणाभस्त्वा पुष्पवाणस्य स्वाभाविरपि पुष्पमयाः पुंतः
तिलपुष्पंच तूणी इत्याकारं किंभूतौ द्विवाणी श्वासात्तिलस्य निश्वा
स पवनस्य मार्गौ रणपरिमलवाकुल्येन व्रतमेषपामञ्जमाना
ह्रीं वाणद्वयेन जगत्त्रयंजित्वा शिष्टं वाणद्वयमेकेनाना
साकोशेन तिलपुष्पतूणीरं रथं द्वयस्थापितमित्यर्थः ३६

प्राकसप्तकेनाधरोष्ठं वर्णयति बंधूकेति अनेन भाग्यवदादृश्ये
नैमुखे इन्नास हैवाद्गिहरनाउन्नयचमानो अस्याअधरोष्ठलेको
शो अधरोष्ठा ए नम्रायवनहिमकंवामान्माल घोशावयौवनीयां
बाल्यता रूपयसंवाधनीसंस्याद्भूतास्त्रिहमेयस घ्यातायाल्यता
रूपयो: संघोभवनान्संध्यात्व घोशावतियोकनादेवाधरोष्ठे
भूयावान्निमाभवतीतिभावः किंभूतस्य वंरागप्रियाद्यांहितिम
प्रोगमयाद्धात्वावं धूकस्यमध्याह्न विकासितस्य पुष्पस्यबंधूकवत्सि भ
मानभवद् अतिरक्तमित्यर्थः अष्पवराहेदि - मैयौ - ध्या
भवति ३७ अस्याहति अस्यामुखेंदौवदतेएवचदेविच
मानरेखोधरोष्ठः साधुभाविक्रमतामसोजातस्याविवस्याविवि

मै. ध. धी. २२ फलस्य प्रतिबिंबसदृशो ऽप्युक्तः बिंबफलस्य भेन्मी ... स्य च साम्यं नास्त्ये च. टी.
वरफलत्वेन ... भावात् यदि स्यात् ... म् ... : वुत्पन्नस्यै
वंतान्यस्य ... पश्चाति ... लत्वा चंद्रप्रति बिंबोन्यस्य युक्त इत्यर्थः
... एव ... विनि ... : ... चंद्रबिंबस्य प्रतिबि
बोभवतीति उक्तमेवार्थं ... : ... परि ... यति गौरत्वात्
... स्यश्री ... लाद्रुम ... नाजि ... दे ... रस्य ... एतद्धरस्य
विचार्य ... श्री विज्ञु ... भवालि ... भाव ... भावा ... संभावयतिइ
त्यर्थः ... स्यापि बिंबफलस्य रसत्वेन साम्यं स्या
... स्यापि ... स्य ... अपत्वा इ ... भाया ... ति ... त्वा ... र्थः
धरस्य चास्त्रिग्धत्वात् न ह्यधरस्यैवास्निग्धरक्त ... शोभाकुत्रास्ति

तिविचारणायां विद्रुमो विद्यते रक्तिमा कृत्वा घरस्य च साम्यं विद्य
ते यद्यपि तत्पाच्च द्रुमस्य स्फुटा भूमा द्रुमवत्त्वाद् घरकलस्य रसत्वा
भावाद्विद्रुमेणापि साम्यं न विद्यते इत्यपर्यः विंबीफलस्यो विंवि
चरक्तिमाभावो विद्रुमस्योन्नतत्वाभावाद् घरस्य च उन्नतद्रु द
मयपुन्नत्वात् एतद् घरेण तताम्येना तुल्य इति भावः विद्रुमस
हिते देशे विद्यमानस्य द्रुमस्य मरहिते च देशे विद्यमानस्य द्रुमस्य म
रहिते च देशे विद्यमानस्य परस्परं विद्रुमत्वात् साम्याभाव इत्य
र्थः अन्यस्मरणे रदनच्छदस्य विंबीफलस्य च यद्यपि साम्यं वि
द्यते तथाप्येतस्य नादरताति मेरसा इति पदस्य सूचितं कुरखेदाविति
कथासंवस्तत्वतनैम्यघरोष्ठस्य च यद्वा अत्र वा अत्यन्तसमादपि लोजा

रितियावत् तस्यविंबीफलस्यप्रागभावदशासहितेप्रदेशेवकुवत्तेवनेवर्त्तितिविंबी ‍
फललतायाहृदालताया अयपत्वादस्यनतुपुनःसंभाव्यमाना विचार्यमाणासा
प्रागभावोगतनहृदेनगरसंभाव्यतेनगरस्येभैम्याविद्यमानत्वात् दुमहीनाजिसा
धारणकंटकितहृदसहितेरण्येप्रागस्यत विशिष्टाभावादिवहृदेनगरेसंभाव्य
तेइतिवा आरण्यकस्यनागरिकस्यवचहृत्तरमित्यर्थः विस्तरेणालं प्रति
विंवशाब्दोऽहृवादिषुदृष्टव्यः ३८ जानइति रदच्छदोपमानत्वेनप्रसिद्ध
यत्तविंवंविंवीफलंतादृ हमेवभैम्याश्चोष्ठलक्षणमेवनान्यत् इतिजानोक
तःआतिरागादभिलोहित्यादित्यनुरणावलोकप्रसिद्धस्यविंवीफलस्यता
दृहेतो त्याभावादनलत्वाद्रुपमेवत्वमित्यर्थः अपचेदंप्ररोहदृश्यमानमेव
विंवमित्तःप्ररोहदृश्यमानादस्माल्लौहित्याद्धेतोर्वि — — — — प्रसिद्धस्यविंबी

कलस्याधरत्वमोष्ठत्वं नत्वेवंसतिलोकप्रसिद्धंपलापप्रसंग इत्यत आह
द्वयोर्विंवा धरयोर्नास्मि ------ रत्नम्यास्फुरणेनत्र पामरैर्विवर
त्वे नपरीक्षितं कलिमतस्याधरस्यसंज्ञाकृत्ता अधरत्वेन वक्तकालिस—
त्र -------- इत्नः पारम प्रसिद्ध्यापलापोतनुपरीक्षितकप्रसिद्धपला
पइत्यर्थः विंवापेक्षयाभेम्योष्ठोधिकरनेतिभावः ३८ ------
स्याभेम्यात्र्यधरोष्ठस्यमध्येयंकंठेमध्यसमीपेवर्तिनावधरोष्ठभा
गौ अत्रधरोष्ठौभागौ त्र्यधरोष्ठौप्रदेशेनाकिमपिकिंवि[illegible]येतौउच्छूनौ इत्यतीः
यस्माज्ज्ञातःशोभातेनस्मात्कृतोःस्वप्रयोभेमीसंभागत्तत्रवित्ती[illegible]दत्तोदं
तदृष्टोदत्तनतयोः[illegible]वांविधेनीयात ---- किंमापरार्धंकिंतुतदाहगाप
९ राधःमयैवकृतंमाशब्दःसंभावनायावा स्वप्नसंसोगेवित्ती निदेवंकृते

न — चे — अधरोष्ठस्य मध्यसमीपवर्त्तिनोः पार्श्वदेशयोः किंचित्तुच्छ च० टी०
नतासाम्द्रद्धिकोणगुणः दंतच्छदेनाप्युच्छूनताभव — — — मंतरदे
— यं संभुज्यते ४० विधाइति अंतरलेदभाजः अवांतरलेदसहिताः
कति विधाः कियत्यो विधा विद — दृश्ट — भगो कु — स्य — रोष्ठेन्दलं
ति स्फुरंति जाग्रदूपेण वर्तते इति चेत् स्वयमेव संदिहान इति वीतिलो
क संदेह निवृत्यर्थं वा कोट — क — — गणि — वानू रमणीयकहेतुभूता
रेखा विधाण रचना यत्र तौ संहिताः अंतरेकोष्ठमध्य इति वा
४९ सम्भुज्यते निपातेग हम ध्येराम्य वसान समय एवा धरा
प्रेमया संभुज्यमाना कृत्ते पभोगा इयं भैमी जुबकवक्षात्मध्यरोम्र
लोश्रीकर — भावा अनुभूता इच्छका निर्वचनीय प्रकारेणासी
मलायरावानि मर्यादसौंदर्यारदच्छदोऽधरोष्ठो यस्याः सेयं न

येवकपोलंवाज्जातापद्यतेप्रतीयतेकाश्चर्यमितादित्यर्थः स्वप्नेयादृशी
सुंदरा धरत्वेनानुभूतातादृश्येवजाग्रदवस्थायाम यौत्याश्चर्यमि
त्र्यहोनिशीतपरोंगोविसर्जनवेलायांइंदुःसद्यःफलंभवतीति
श्चायच्चयाम धुरस्सपुक्ता धरानुभूतासानिर्मर्यादोलवणरसभा
वायस्यंवविधोत्र धराष्ठायस्याः सामयेवकपोलवाघ्रातिपद्यते प्रती
यतेकाश्चर्यमितादित्यर्थः स्वप्नेयादृशीसुंदरा धरत्वेनानुभूतासा
निर्मर्यादोलवणरसभावोयस्यंवाविधोत्र धराष्ठायस्याः सामयेव
कपयमनुभूयत इत्याश्चर्यमधुरसल लवणरसयोः परस्परविरोधादि
त्यर्थः ४२ स्मितंवर्णयति यदीति [illegible]मितस्य सहस्रांशेनाप्य
सहस्रपरिपूरकलशामापि रुधा धरायादि वत्सरपि कुरङ्गस्य
नाम्प्रत्ययप्रसादत्वेनास्मितलेशामापिदपातितताहिसेचक्रोदवलमेवास्मित

सहस्रं धामेषानि मिथ्यार्थी कौमुदीभिरेवष्ट्ज यित्वानीराजनं कृत्वा कौमु

दीनांजन्मसफलं कृत्तकृत्यं कुरुते अत्फत्तमस्यत्तस्यत्नीराजनसत्रा

नेत्रासंभवत्नयोग्यत्वात् अत्यदप्युत्तमेनवस्त्रादिनानीराज्यत्तेकुच:

तास्मिन् सहस्रांघ्रस्यापिसद्दष्यत्नेतिभाव: सहस्त्रंवासावष्णो

त्रिवक्रत्यानी: सहस्त्रपूर्णोघ्रिकृति ताद्दाण्यावाव्याख्येयं अत्यप्याति

त्यंशाना दीत्यादिना द्दष्टस्तमडुगागमेत्सहस्त्रत्तमद्दूति स्यात् निपूर्यो

निष्ठतिनीराजनार्थ: ४१ श्लोकत्रयेणापत्क्तिघयंवर्णयाति चंद्रेति त

स्यंचंद्रस्यकिरणाजत्याभिप्रायेणैकवचनं किरणेभ्य:सकाशायज्जातं

मरवं चंद्रस्यचंद्रकुशल्स्वा घृतनालामीतिनीविडानां चंद्राधिकंचंद्रा

घातातेभ्योमंघोभ्य: नराणां कृतेनीघदायत्नपुरसरारौक्तग्रेसरा

णि सत्ता नि निस्तत्तानिष्टषेतिविदावानान्यवाद्दितीयानि घस्यतापिकु

वंदैरदावलिघंहतिंदंतपंक्तिछित्तयाभिवांबरपंक्ति अग्रनाति उत्तविंदूनां
सूक्ष्मत्वाद्धोदंतत्वं पश्चाद्व्यवधानमवभिः स्मरतांविद्रुतामीषदाय
तत्वाद्दूर्घगतत्वामित्यर्थः पर्जन्यवधात्पटलात्वात्प्रथममेका विंदुपं
क्तिः पतति तत् द्वितीयात्तथैवतग्रे ईषदायतापतति तत्वद्विंदंतपंक्ति
द्वयमातिदंतानां ईषदायतत्वं पतत्वं सूक्ष्मत्वं साम्यद्विकोऽयमः सूक्ष्म
------ तत्त्वसर्वप्रातिपादिकेभ्यः क्रियाचार इति क्विप् ४४ सेयमिति
सेयं मे सीमममएत --- विरहजि मस्तद्गपा --- तेजुन्नायायामस्था
सेवतमपरजनीतस्याविभातस्यप्रातःकालस्यमघस्यसंबाधितीसंध्या
विलाति ---------- शीमहे स्यवत्तबासूत्कर्षे गतः प्राकाध्यामर्या
दमागतो प्राप्तोरागो अनुरागस्तस्यकर्तृनिकातत्यामीभिः अपद्दाह

नैषधी· शौद्वि नैदं नैर सरु ---- मागा ि-- नस्यसंध्येयामित्यनेन भैमीदर्शी च०टी·
२६ नात्मनः स्वपगमः स्ववितः प्रातः संध्यापि प्राचीप्रा प्रालोहित्यजनीका
प्रालग्ने ------ जनीयामिनीनमीत्यमर ४५ राजाविति ६६
26 दृश्यमानायां द्विजानां दंतानां राज्ञो पंक्तौ एतेदृश्यमाना स्मत्वारः
राजदंतादांश्च ---- द्यस्मा ष्णोत्रिया एणविभ्रमांविलास उद्धतत्वल
त्वणां धारयांति तत्तत्स्मात्कुत्का एतानाराजदंतान्मौक्तिकानिश्च
वेहिगविकिंन्क हा --- गरुजः प्रमुकजन्योहितिमासस्माद्दियसव
द्विरादः मुजयाषो धनेन हृत्वा बालतांउ हलाकमुकत्वाभस्मीभू
तेनवाक्कमुके एतत्कृतमार्जनाद्वाश्चिन्तु हलाभवतीतिचतुर्णा
मेवमार्जनानां क्षिपतस्रघामेवदप्रलीविषयत्वात् तत्तस्मात्फ हलत्वात्

मुक्तासाम्यं प्रकल्पन्तोत्र पचराजदन्ताः स्वरूपं येषां ते राजदन्ताः एवं
भूतः व्राह्मणानां पंक्तौ श्रोत्रियविभ्रमं पंक्तिदावनत्वं विभ्र— उद्वेगस्यो
द्वेजनस्य वित्तवैक्लव्यस्य रागस्याभिलाषस्यादि शब्दाद्वेषादेश्च कर्मा
जनितं परित्यागस्तेनाविकल्मषः अभवं जित— उत्कृष्टो वेगो येषां रा
गादीनामिति वा एवं विधा ब्राह्मणाः भवन्तीति प्रकृतमेवेत्यर्थः
घोन्टेद्राः कुम्भकोगुवाकः क — स्फूः फलमुद्वेगमित्यमरः
दन्तानां राजानो राजदन्ताः राजदन्तादिस्वात्परनिपातः ४६ श्लो
कचतुष्टयेवाराणीवर्णयन्ति श्रीरीषेति वेषाः श्रीरीषेति वेषाः
श्रीरीषस्य केशाकुसुमादपि कोमलतायां भेस्य [illegible] एवं वा एषा मृदु
त्वमुद्रासोकुमार्यमर्यादां समापयत्वं व्रजाः कुमारेन्तराएषेतदेवा

27

निकृत्वासौकुमार्यम्मर्यादांभैम्यांएकमेवसमाप्तिंनीतवान् अतिमधुरस्व
रेयमितिभावः अन्योपिक्वापिशिल्पेस्वोत्कर्षंसमाप्तिंनयति ४७ प्रसूने
ति तरुभ्यः अप्या आदिवृद्धोभैम्याभेदःयम्भुजालतापु — दिरूपमिदासम्हभी फ
जितापिकेनकोकिलेनाद्विजेनपाटलिपुत्रः स्मृतनाम; कामस्तस्याश्चैत
वादिनीसाभैमीवामूर्णाकांविदर्भवीपतिवहृस्ययंयः अस्याभैम्यार
अस्याद्विजराजतामुखचंद्रोनलोधीयतेपेअतोकिंगपितुएवमन्यता
कषायरसास्वादिमंजरीलतदापानापिकस्यमधुरस्वरत्वंस्तुचितंतापिक
पंचमस्वरंपठतिसाभैमीस्वरएवोदितीमापिजेनाम्यधपते — तु — यानी
त्यर्थः कोकिलास्वराधिकभैमीस्वराकरणंनमात्रेणमद्नापत्तमेव
भवतीतिभावः अन्येनापितिक्तभुजाव्वामितनाछेत्रप्रातिपादिका

मेकमेवाद्वितीयं ब्रह्मेत्यादिकोपनिषद्ब्राह्मणश्रेष्ठा दधीचुतोन
विद्यन्ते द्वयं यस्य तदद्वयं तत्त्वाऽगलक्षणं च दद्वयमीति समासः
द्विराज इत्याख्यातो पयोगाद्यपादानत्वाल्लिङ्गाऽगस्त्यहालिङ्गा
दिभ्योश्च ४८ पद्मेति सरस्वतीये मैथ्यास्तस्याः सपत्न्यालक्ष्म्याविजि
गीषवाऽजेतुमिच्छया सपत्नीं ए हीङ्गनमण हमम कृष्णका संस्थादिति
धृया तो ऽणाजिता ब्रह्मजितपद्ममास्ये तु श्रेय रवचंद्रश्रयत्ते किंवित्तकौ
किंकृत्वास्तस्याविभ्योरुभाभ्यां श्रयणादात्मना पत्नी लक्ष्मीपि
ष्रस्य ह्रं कः क्रोड सएव प सस्यानयस्यादत्ता व्रह्मवद्वयः वेद्रोषकं
मलसकाचाचक्षुोपिविजिता जाभवति यह्वाजितत श्चेंद्रो
येन चंद्रेणकमलं जितं सोप्यन्ये नाजितघातिं तदाश्रयणात् नीर्वि

नैषधी. एतत्तिरयांजितेत्यर्थः वक्राव्रधादिवावर्य---स्यामेवविघ्यतेन च.टी०.
२८ न्यस्याभितिभावः अस्यापिसपत्नीण्हा हुत्तमविलोकयेर्ष्याम
हावि-स्मादप्फतम------------जैवान्दकेः सोमहत्य
28 मरः ४८ कंठेति अस्याः कंठेव-गीबिण्णवाहेचभुरास
----या-----------ते----एणवादनमेवमस्याद्धाम
रवेवाम्बुवारणीत्वेनपरिणाम्यम्भोनभ्भजोकर्णेरध्यारसत्व
यावा-------ह रयामितितम-----सुतंत्वाह्वाति
संज्ञायांसमासः ५२ किंद्रुकर्णवयाति विलोकितेति विधिना
स्वभुताश्चैम्हरव-------पमा------रवेस-मप्पाकियहर्ष
हत्यविलोकितमास्यंपरस्कं: एवंभूताकिं अलंकरणसमाप्तोपि

गारकारिणीमुखमन्नमप्पातित्यद्रुश्री — त्यनि कित्तमास्यंयस्य: एवंभू
ता किमलंकारशोभां विलोकयति विधिनापितपैवकृतामिति विभर्के:
अस्याभुखमन्नस — — ने — याजना कथंज्ञातमित्यत आह यद्य
स्मात् भनाक् र्ध्वषानिम्ने गंभीरे चिबुके हस्वयग्रसंधौ धृत्वइद्रवांअंगु
लीधारणजन्या अ — लमहत्वायामंत्रएणानियमनासैवचकास्ति
शोभते अतिमार्द्ववादंगुलीधारण हस्वग्रसंधौ निम्नत्वंजातमित्यर्थ:
उत्तमस्त्रीणां स्वरणबांदेवचिबुकानिम्नंभवतीति ५१ उत्तरपिस्त्री
कनवकेनसावयवंमुखकरणीयाभीप्रियेति अयंरुधांसस्यचंद्र: प्रियामु
खीभूयभैमीमुखत्वंप्राप्य मुखाकारेण परिणाम्यराहुच्यायस्य येन भे
अभावेन रखवीनिश्चिंतासन्त्रजयति सर्वोत्कर्षेण वर्त्ततेस्करवचंद्र

नैषधी०
२९

25

स्यराकुवाधास्तीति स्ठारविर्बांयत ग्रायं चंद्र एवतस्मात्तस्यैव चंद्रस्यवा च० टी०
लक्ष्ययसमयभाविकरचक्रवालांकिरणमंडलं इत्याप्तिर्त्यचलाम धराविंद
लीलः ओष्ठविंबलीलांक्त्र धरोष्ठविलासद धात्रा चंद्रतुल्यंमुखंउदि
तमात्ररक्ता किरणचंद्रतुल्यो धरोष्ठस्यातिभावः अन्योपिवैरिणा
सकाशात् भीतिदीपः परिजनोपिभीतः सन्नत्वद्नवेवोधार्थं मत्स्यमात्र
माकारं कृत्वा धारयन्सुखीभवति वालाक्षलीलाधारयति ५२ अस्या
मुखइति पूर्णस्य सर्वावयवपरिपूर्णस्य अप्यचवर्तुलस्यामुखस्य
महिमा श्रेष्ठत्वंकीर्त्तिर्यस्य चंद्रापेक्षया आधिकपरिमाणत्वेनास्ति
आपितु अत्यर्थः किंभूतस्य मुखपूर्णस्य सर्वावयवपरिपूर्णस्य
अप्यचवर्तुलस्यास्यामुखस्य माहिमा श्रेष्ठत्वंकीर्त्तिर्यस्यचचन्द्रापे

द्वयाधिकपरिमाणत्वंनास्ति पूर्णिमां आस्यंआरंभोयस्ययदु
द्दयेपूर्णिमास्तिद्पूर्णिमायाआस्यामिवात्रप्या मूर्त्तांहिमांशुपूर्ण
चंद्रःजीवोस्थितस्यकुतोधिकत्वमित्यतआह स्वलक्षस्मात्य
स्यमुखस्यतृतीयोभागोष्टमः भालः ललाटं अर्द्धचंद्रखंड इंदुस्तथ्यका
लमूलपृष्ठचंद्र किंभूतः इंदुः भुवावेवलकलंकेदर्षअग्रारयन्मुखस्यतृ
तीयोभागोभालोयस्यथ चाहा एकेनांशेनमुख भालोअर्द्धचंद्र
तुल्यः तदधोभागः पूर्णचंद्रतुल्यःचंद्राधिकमुखंवीचंद्रार्द्धतुल्यभा
लाविधामितिभावः जित्वेत्यनंतरं स्थितस्येत्यध्याहार्यः अन्यथा
भिन्नकर्तृकत्वात् त्वानुपपत्तिः ५२ यधत्तोति वेधाः अखिलेषु
भोजकुलेआस्यमुखपद्मस्त्राजंत्वादृशराजमंडलाधीःशांव्यध

नैषधी० नाकृत: अपदवदनपेक्षया सम्यगति शयेनराजत इति सम्राडंत्रतेए च० टी०
३०
वनेत्राभिधेयोनेत्रसंज्ञकौ सरोजराजौ अन्यकमलापेक्षयानय
नीभूतेकमलेश्रेष्ठतद्रूपोसरोजराजौ अवसीय अदसीयमु
खंतेनमुखकमलस्यसंबंधिनी सेवारजना: कुर्वंत: अस्यप
दिसम्राजस्यानौ हिकोमिति नेत्राभिधाभ्यांसरोजराजाभ्यांसे
वाक्रियते क्रियमाणावदनेतिपादमपातिप्रभावंगम्यस्यस
म्राड्भवस्यर्थ: भैमीमुखनेत्रजिता जामितिभाव: अन्योपिसम्राट
राजभि: सेव्यतेयेनेष्टराजसूयनेमंडलस्येश्वरवक्ष्यवः शास्तियश्चा
ज्ञयाद्वितीयाराह्न: ससम्राडित्यमर: ५४ दिवानि दिवारजन्यो: क्र
मेणादिनराज्यो: रविसोमाभ्यांसकाशात्प्राप्तिर्भयं प्राप्तं भयाद्यापि

ध्वांबुजेस्खलद्भंमीरिवशोभांअन्यस्याःअस्यमुखेवयस्यानिद्विपत्नः॥
स्थापयतः तद्दत्तयोश्चदूपमयोः श्रीवीरस्यर्याज्ञीतेनकमलेनस।
रोयदास्वशोभाभो भीमुखेवानीविज्ञाप्तमपातद्वयमपीनिः शोभ
जातं अप्रवानीद्विपतोत्यासीकरुतस्तदा चंद्रांबुजयोः शो
भावास्ति इंकभै भीमुखेपुनः एकोस्य च दूष्याबुजस्य चाश्रिया
शोभयाकृत्याकदाचित्समयोर्दिने रात्रौ वा तत्कालमपि नुर्दिने
रात्रौ च चंद्रशोभयाकमलशोभया च स शोभः चंद्रस शोभा
राज्ञा विवनादिवकमलस्य शोभादिन एवं तु रात्रौ भैमीमु
मुखं कादिवारात्रौ च स शोभा भीमिन्यर्थः भैमीमुखचंद्रस्यत
द्भीदस्यं निद्रापरात्रौ तस्मै अयच्छानि दिने भीतत्वात स्य एवंकम

नैषधी०
३१

31

लस्यलक्ष्मीरूपं निर्दोषं दिनेप्रयच्छति रात्रौ भीतत्वात् धनादिनिक्षेपोपिच च०टी०
निजायकाया चंद्रेतदेवदातव्योभवति तस्यैवापतीयचंद्रभवतियान्त्व
द्वाविचंद्रेतां चंद्रेनैवरक्षस्यालंकारः क्रियतेदिवाचंद्रश्रीश्चारात्रौक
मलश्रीश्चाचित्तालिनामलंकारोतीत्यर्थः ५५ अस्याइति खलस्येद
तोपद्मश्चचंद्रमौभीतानात्पनिजजलान्वित्वाकेकुराद्रश्चाचित्वाभ्युदये
भ्यर्थात्प्रतिदिवसंवयाविचाम्मस्याभ्याकरवश्रीप्राप्तिदिवमेवस
त्तोभ्यक्षवप्रातिविवलदारणमेवयाचितकंपाङ्क्ष्याघ्राभ्रंदाखरण
केदाचिद्दिनेरात्रौचचंद्राधारयंतः मलीसन्तुत्वात्संसारवेताज
लान्वितत्वा दलत्वाद्विनरणयोगा द्वयोरेपद्मचंद्रकरवत्वापितृमातृभ्यं
याचितद्वीपतोया चितकालकारः केदाचिद्दिवाक्रियतेतत्सर्वपात्
दकेप्रातिविवितन्मेभोक्षुखं तदेवापितृजलयाचित्वादिनेकमलश्री

भैमीदर्पणेयत्रप्रतिबिंबितंभैमीमुखंतद्देवदर्पणांमित्रंयाचित्रासात्रौचंद्र
योभतैनात्वयैतयोःशोभेत्यर्थः भैमीमुखप्रतिबिंबेनापिसदृशो
यदपद्मचंद्रौनभवतःतदाभैमीमुखसदृशौकृतस्तत्रांभवेतामपि
उनकृतोपीतिभावः वौपरस्परसकृच्छ्रयो यावित्तंकंयाचित्तेन
प्राप्तामित्यर्थः तपामित्यथाचिंताम्याकदृत्वाविश्लेकार ५६ अ
कोयेति अकोपिरूपायदर्शयाश्रियायातिक्षमानाःस्वप्रकाशानेव
रूपेस्वीयशोभावहापायिन्तुकामाः अंबुजिन्यः अबुकेलौजलक्री
डायासमयेस्वरस्परस्पर्धाभिनेत्रौकृत्वाभिताज्ञातिभिर्ष्याएवमु
खस्याश्रीयाविस्तारितौ; पद्मस्वरूपाकृतायाएवंकृताःसत्यःभैमी
याचीति खलस्वभावात् अस्मात्पातःसूर्योधुनासमागमिष्यती

त्रिलिन्मुखशोभयापि रूचिरास्यवाप इति भैमी स्वमुखशोभां भैमी
यावंतः इत्यर्थः कमलभैमीवदनयोः सर्वथा साम्यं नास्तीति
भावः अन्त्योपि स्वामी त्रिहस्तं प्रसार्य हस्तसंज्ञया याचते अन्या
पन्यदीयमलंकारं स्वालंकारार्थं हस्तौ प्रसार्य याचते क्रीडासम
येयाचितं भवद्यं प्रभुणा दीयते अकार्यं श्लाघ्यं हुडिति संप्रदान
त्वंति स्तूयमाना घ्रकाशान श्लाघ्याख्यायो श्लात्यात्मनेपदं स्तीयभावेक्ता
पायिति मि— हस्तौ याचापालिश्च याचाणिक मी ५७ अस्याहत्ति अस्या
मुखस्यैवानित्यस्य प्रसिद्धस्य हिमानमेषं क्रा विजित्य पद्मस्य परवलु
निश्चितं प्रस प्रहठां न यमानोव भ्रमान एवा मुनापि तिकृत्पं
रिवैषा एव पापाव पुनर ज्जु पर्यस्ये वाविधः स्यात् भवेत्तनाल्पयेत
न घटतेत्यर्थः किंभूतेन मुखेन उद्धतेनाप्यविलक्षालग्नं

कुमैनदेवशोभाः कौ दलौ हिरण्यं यास्मी क्लिलं नीकिंके मधुपारोषभाय
स्मिन्निति वाः भैमीमुखस्य द्वयासापरा घ स्वंद्रः मुखेनैव जित्वा पार
वेषाभिषेण पद्मद्वयपर्वः चंद्रो भैमीमुखः समानो न भवतीति
भावः अन्योपि स्पर्धमानं रोषारुणाः सन् हठाद्विजित्यैव घातिसो
पि वह -- तिष्ठतीति -- पेद्मायावा नश्यमानतद्वाति ५८ वि
धोरिति विधिर्मासि मासि प्रतिमासं कृष्णपक्षे तद्वदेकलावामा
वास्या ---- मो घ्नं द्रस्यावि घातादि बहु निमंडलानि लोपं विलुः
पक्व भगुरश्रीकंत्रा विना प्स्वरशोभं इमं प्रत्यन्न इदपमस्यामुखेंदु
मुखचंद्रमेकं शेयं एकश्मासे शेषश्मत्र प्यान्तं तच्चास्त्रापयान्किंस
पिलवानं किं क्रमांवास्यायां सर्वप्याच द्रदप्रतीतोदियमत्र त्रेला नाधि
त्वाच्चद्रविंबानां रस्थानेश्मा विलम्बर शोभत्वात्तत्कार्यकारित्वाच्च

स्यात्कुसुमलवणमिंदुरत्नापि तत्त्वानि त्यर्थः तायिन्याद्यपि चंद्रोप्य१
स्वकल्पो न भवतीति भावः अन्योपि कारुः स्वयमेव कृतं वस्तु
मकृतम न्यायाविनाष्वसंदस्तरं वस्तु स्थापयति अथवस
रूपाणां मध्ये कानि विसरूपाणि विलुप्यैकप्रोषः क्रियते यस्त्रे
कः शिष्यते स स्वकार्यकारी भवति लोके आभीद्वयेन तुल्यानि एण
मृत्यु ५९ कपोलेति मनोभूः कामो रतिप्रीतिभ्यां पत्नीभ्यां सह
लंब्यां गीतत्स्य तया सह इह भैम्याः मुखे वास्ते किंभूतः कपोललिखिता
यत्रा यस्य नववल्लीरूपा तस्यां कुराः केतुः सा विद्यते यस्य तथा भावेव धनुर्बाज
गाद्वियोगाः तत्स्थानेषु धृतेन उद्भूतलवणान् वसंते नैव त्याराज्यसानु मधुना
रागावयस्येन वयस्य वसंतलवणाकृत्र धारणा धारसंबंधिनाम धुनार

सेनहत्वा राज्यद्र श्रोणांच यस्योमदनव्यद्विकरत्वात् श्रोष्ठ एवय
स्याभेमीम्रवसकलकाल विन्हदर्शनादत्र मदनोवसतीत्यनुमी
यतइत्यर्थः भैमीमुखावलोकना श्वावलस्यकामस्यात्यान्तिर्नवर्त्तीति
भावः रज्यादिति कुशिरज्याति प्रपन्नपरस्मैपदे ६ श्लोकपंचके
नकरयोर्वार्णीयानि ग्रस्याकरौ गिरिति ध्वनन्त्याति: कामच्छतानाभ्याति
वेद्यस्योपहारस्यसंवाधिनोष्पोमंडको ई हकिविधीश्चीलयंव्रह्मणि
मीणामितिसंभावना एतदर्थ्यकिमेतौव्रह्माणमिति निम्ना वित्यर्थः
किम्भूतौवियोगजातिनायचाम्प श्रुम्भणेतौराचिंतस्यपूजितस्य
तत्वपरस्यछमना व्याजेनार्पितौविततौ रौ उत्संगार्ध्यदानार्थपय: प्रस
तजलपुष्पयसाक्तौ प्रश्न: दानजलनत्रेवदानपुष्पपयो: समीपे

नैषधी॰ तिसृतः नैवेद्यसमीपे जलपूर्णभवनः आकर्णनेत्रत्वाविन्यस्तः कर्ण च॰टी॰
३४ दर्शनादपि मदनोन्मादिरितिभावः पूर्योऽपूपः पिष्टकस्यादित्य
मरः निवेद्यंक्रहाप्येपयत्र ६१ हेति भातिचक्राविवेषस्यादिति ६
34 आदिलाव्यं पूड़ाप्युक्ताः दुर्वापाक्तजपुष्पादेरोदयस्य प्रवाह
सम्रूहस्यानि छेदश्रात्तयाण एवकुधा प्रवाहैः आप्लुत प्रवाहादे
यस्याः स्रुतस्याको ठरूपेनाविन्यस्त सपयाच्चिरस्याभेस्याश्रवः
पत्रपुटकर्णिता टकादिस्त्रणालिकयारखेस्वाभिकर्णिरूपे
करण र प्रलक्षणरूपकर्णीरूपसह स्वधावतिया हर्षाश्रणगति
कान्ता दृष्ट्वा एव प्रवाहोभवति ॰ अत्रचनाटकस्था — लिचाक्र — —
वका — — दैन्य नरस्त्रवगाद्भुतप्रवाहोपिवकोयुक्तः पद्यापिवक्र्णा
कै

भितोहिप्रवाहस्यप्रणालीरूपोमार्गोचक्रएवभवतिकूपया --
प्रतिमन्त्रोवक्रोकरो रेखाकूपयाप्रणाल्याहेतुनाचक्रः शास्त्रु
धाप्रवाहः कस्यपुंसो -- स्याप्राप्तिः४ ------------ धारूपा
भवतिसकलाभवेरारोपयामीतिभावः निष्पंदइतिनिष्पंदपदेऽ
पंचापरः अन्नावृषपर्थो परपद ---------------- कूप
मितिलक्षणेनाभिप्रतीतिसमासः ६२ अस्याहृति अस्याः प्रती
करोतिन्यपा -- ष्टाविग्रसविभज्यावि - - - - - - - - प्रत्येकधारयामा
सन्तः तस्याकूपस्यकरणानंतकरणमध्येउत्कीर्णोधृतोगम्भीराणिकूरे
रखायस्म -- प्राध्दानवसरवस्यानंतकोवाम्हइत्याद्यर्थरूपासंख्या
किंन्त्रपितुभवत्येवतत्वसंख्याकाविधाएकाधिकानिरखानि -- ता
--- सएव्या -- हरि -- ततार्प्यप्रलाएएवकरणमध्येरेखारूपोम्र

नैषधी॰ सादृश्यार्थेगगणनारूपोनवांकोनिर्मितिइत्यर्थः तस्यैवाङ्कसंख्या च॰टी॰
१५ सोवाकितवाकएवेत्यर्थः इतिवा नवेतीतिनिषेधार्थः अस्याः
कर्णरेखानवाकतुल्यासल्लक्षणेतिभावः ६३ मन्य इतिस्ती
ष्ट्राः कोरत्नः अमनैत्रदीयेनकरेण तामयेनाधिकदूरेतरेणदृष्टत्त
35 रेणपाशद्वयेनपाशरूपशास्त्रद्वयेनहत्या एकएवस्वकाव्यकीपा
शोपस्यैवाविधवर्त्पास्फुरवेनाविजिगेयाजितवत्तमन्योकिंभूता
नम्राणांकृताभ्यासानती अमसाहित्यंयेनपाशद्वयेनकस्याः
पाशस्यजयः स्कमारइतिश्लायासाहित्यंकर्णयुगंदृष्टावक
शादयः सर्वेक्षामवशाभवतीतिभावः पाशोविधवशास्त्रयोरि
त्यमरः विजिगेपाविपराभ्यांजेरितित्तङ् ६४ आत्मेति स्मरोपि
तस्मादत्तःक्रूरमिश्रत्वारोदोर्बोवाहवोपस्यएतादृशाऽवितोषुकः

नः प्रकृतेर्भेद्यस्य क्षीकृ हस्य तेनास्यापि तस्यात्मैव स्वरूपेमेव आत्माऽ
वैष्णव नामासीति विष्णुतोऽपि तु सदृशः पुत्रोऽभूत् एवं तस्य चतुर्भुजत्वे
अस्याऽनुभवोऽस्त्येवापर्यायो रूपपर्यायो द्वयोः समर चतुर्भुजा विपिटे विस्तरेणैक
र्षणेति एवं वंशे त्विण्यो वैरस्य त्वग्ग्राणो जाकिं भेस्याऽनुभवो काम चतुर्भुजी
कर्णाभि रक्षो द्वियो चतुर्भुज ओवी द्वयं युक्तः निर्व्यापारस्य प—
क्रवता रिताऽमो वीकोरण तिष्ठति कर्णालते ऽपि स्वचतुर्भुजो · कोऽर
णो विद्यते त्वर्थः; विपिटा वित्यपि पाठः; द्वप श्रीवांवर्णां प्रति ग्रीवा
स्य ग्रीवा द्वुते कक्षा श्रयन्तैवाप्या द्विस्याः अद्भुतत्वमेवाविशेषऽ
णो — हु किं तत्त्वं प्रालकाट्टिद्याग्रीवा पुरोभागत्वालक्षणाऽपि;
समुच्चये मापवकेनाग्रहारत्वेन हारविशेषेणा च प्रसाधितोऽलं

नैषधी॰ कृतांत पालालिंगनयोग्यमाति सौंदर्यमवलंबमानाश्राश्रयंतस्मिन्नत एव स्वरूपत्वं च॰ टी॰

१६ प्रेमभनरूपत्वं भजत्यपश्रयत एवं विश्रः श्राखिल ऊर्ध्वकाय॰ श्रायोर्ध्वदिशो

यस्याः केवसौंदर्यात्मकलो र्ध्वदिशः शोभतो ई हृष्टीग्रीवानान्यस्या हृत्पर्दः

36 श्रसरूपतामान्नश्रानिश्रिपत्वात् प्राण रूपताभाखिलो र्ध्वकायोयया हि

त्वेतिवा यावदुश्रणोभितानंसामारणावकेनवालितसला — न्निविशे

धाद्रश्रयं श्रप्यवा यालिंगयता मृदुलाविशेषकं त पत्वमवलंबते ३

सासरूपतालाजुश्रारखिलाऊर्ध्वकाल — गति शोभायस्याः पाया

वा. हारीतिवपाकृतात्सर्वकचोयव मध्यस्तयोर्ध्वकः श्रालिंगयश्रेवको१

प्रष्टाका — मृदंगाशु — भेदास्त्वकपालिंग्यो र्ध्वकारस्त्वयाहृत्यमरः स

रूपेतिपाठोवा श्रीवपाकृत्वाहुतीतिएकपदश्रीमीतिशोवापगताभि

अव -- टंकुकाटिका अहिहृत्पोमाणवक इत्यमरः सरूपोतिपाठ
वा ग्रीवया कृत्वाडू.गोतिएकपदे --------------- मानवकोवाल
हारमेदेकपुरुष इत्यजपालः ६६ कंकंवर्णयाति काचित्तोति वि
मात्ता कल्पाक -- के -- कंठके -- त्वंगांतां प्रियवादः प्रियवचनंसत्य
वैत्यानित्य चित्तावीरचितवान् कातो हातं इत्यत्माह -- पतिपा
कंठस व्रजयमप -- [illegible]
[illegible] सस्यामिषाद्ब्रुत्तरणाम्मसीधांकाविता दीनांप
धवासायाक्षित्यर्थे सीमाभ्रतरक्षोविकमांजावि --- दृ - रेखा
त्रेधारा --- ख्यातातिभवंतिकाविता दिकलावती कंवुकंवुकं
ठीचियामितिभावः रेखात्रयांकितग्रीवांकंवुग्रीवेति कंप्यातत्ते ६८

श्लोकद्वयेन बाहुस्फुरणालंजयन्तौ अनुमतमेतत् यत्तयास्मित्
भुजलताणंद्वे जयोतामएतस्सर्वविस्मयः अतिगौरत्वादतिमृदुत्वा
द्वाहुभ्यां स्फुरणालांजितं किमाश्चर्यमित्यर्थः अपरं च बाहुभ्यामेकः
स्वेन पराजीयते अपरं च द्वयेर्युद्धे जयो भवत्यन्नाताश्चर्यं
एकस्य जयो युद्धे भवत्येव तत्फुलकद्वेरतिशयायनोपि विभ्रमाश्चर्यं यं
यतः मृगस्याजितस्य युद्धेनः कारणाविशेष्यतं व्यापारेहितमा
त्रो वक्तव्यापराजितत्वस्यातः कारणासंभावाद्भवति अत्र स्फुरतस्या
श्चर्या द्विधा हृतस्फुरणालम् द्योधिस्फुरणापिद्दप्यंतोमे सीधकेमास्फु
णादपिद्दापि गौरतरा कोमलतरा वितिभावः द्वंद्वकलहयुद्धमयो
धिछन्दान्विषयितानीत्यमरः यद्वानि गतिं व्याप्तनात्तिवेप्यताम्

तितिरादयस्तत्तितत्पुरुषः ९८ अजीयतेति आवर्त्तेन दक्षिणा
वर्त्तेनेत्यर्थः ९ अभावित्वातस्मरणीया नाभिर्यस्याः तथा से त्याकोम
लाभ्यां दोर्भ्यां जायमानं कोचायामुर्त्तपालमजयतपरिजितं किमु
स्वभावतायां अतएवातिः सुलक्षितिव्यवस्थुं स्फूर्त्ति रिहितान्तिरुधा
रिणी ७ अकीर्त्तिश्रियपदः स्मृतिमयां किं उक्तान्तेत्या पितृताभ्यां
ज्ञितित्वा देवांविभ्रमान्ते अपराथ्यामत्यन्तस्थूपता आतिकोम
लंस्थ्यालात ३ रहितं भवति अन्यत्वाणी — विज्ञितानिरूपायः
सत्वकोऽनिविभ्रान्तिमिच्छयाति छान्तिकामलमपिस्मरणालम्भेमी पुरसह
स्थातानिभावः सुलक्षेत्रसुरचनः —— तुजुव्यवस्थुपोरिति विग्रहः
७ अनय मतपक्षहस्मिन्ध्यायकाम ९८ श्लोकत्रयेपरापारिणीवर्णि
यति रत्याविति आसीप्रत्ययलहक्षणान्तस्यपंचमाशीरज्यन्तः स्वय

नैषधीय मेवरक्तांभवंतोधरस्वायस्यअंगुलीपंचस्याभैम्याअजातः प्रियाभैम्याःकरे स्त्रास्ति च० टी०
३८ किंभूतेरक्तत्वाद्गुलोहिंहिंगुलेनरक्तांपभूतंजानितंयकुरांगदःभ्रमिरक्तह्रूपोकिं
38 भूतापंचपुरारीहिमाद्रवाणीमयाएकाश्रेष्ठा.पुरवाअसवानि यस्याःसान्त
प्यापुष्ट्रातिअरजानिपर्वाणीगायस्याःसान्तपाप्पुष्ट्रातिअरजानिपर्वा
णीयथायाअस्याःसा मदनस्यपुष्पाणिधृत्वादिशाधीरापेपुष्पमयःतद्व
प्यसांपाद्रक्तांपद्मामेव इ भ्राधेश्वाहिंगुलेनरज्यतेकरस्पेपुष्पधत्व पंचांगु
लीतांपंचवाणीत्वंरक्तांतरवानाचतुरस्वाव उभयोरपिविष्णुपर्वत्व रवर्ण
सत्युक्तपंचरुवर्णचरक्तोभवति भैमीकरांगुलिदशता रवोरसमप्राड
भविोभवति प्राप्तपाणिवरणि पंचशरत्वाहग्यालितेतरक्तामित्ताणए
पंचपुरा समाहारोद्यगोडीप ७० अस्याइतिपल्लवः अस्याःकरस्य
प्रनिरयपाणिरपस्थ्यागाद्रे भामिलाषत्तेन त्यद्धिरीाधिकायपस्यपदास्य

द्वितेनगाद्वितेगाद्विकराद्विरामेलासरसम्पद्विर्यस्यमेमीपाशिभ्यां तल्योहमि
त्रिविंत्रे धत्ते एवंविधः सद्द — लक्ष्ण नवनीतत्वं प्राप्तत्वलुपस्यात्र त
वीनस्यैव तस्यपल्लवात्राणि साम्यद्वित्वादपचवालत्यघत्रत्वप्रा
प्त — कोपेदासपाधिकेन मेमीपाणिनासहजस्यद्वित्त्वात् स्वस्य
यंपदोलवः पल्लवः करणावयवः पाणिता सह उदासद्वत्रोत्र — स्व
खएवपाणौ कचालान्तस्य वृत्तिनिकृष्टत्वादित्यर्थः सपल्लवः भूयः
पुनरपिक्व घरकाम्यावद्धयेष्ठं उत्कोदपीतीयः सर्वपल्लवशिष्टोबालः
प्रतीनूतन· कष्यवान्तार्ला प्रापितुतीह प्रापव भवत्प्रपञ्चमस्रर्व·क
षता — गपूराणि स्मारोमेलेमेदाणी — — याद्विकास्याघरस्यःस्वा
स्यामिघुन्सवालः प्रकृष्टोमस्रर्वःकष्पंतापितृमस्रवनेहत्यर्थः तामे

नैषधीय त्युपहासिनवपल्लवात् — ते — ऋ भैमीकरादिति भावः अधरवर्णनं प्रा चं० टी०
३९ संगिकं पूर्वे भक्तिकोपि बालस्यादित्यमरः ३१ अस्येति — तात्पर्यस्यं हर्
पेक्षणाय — अस्यां विषये हस्ततलेलिखीकृतया लिखितयाऽपवाम्पस्तया
39 तयासरोजस्य स्पर्द्धा कृत्वा इति आह किं एवंविधो वृत्तो को इति कि — भैमी
भवत् अस्य करस्य तत्त्वत्प्रापातो रेवसृगीपाति भाराणाय सरोजस्य स्पर्शिमम हस्त
लेखोभ्यासोप्ररधिति हस्तयो — कमलादप्याति रमणीयत्वं लक्षणं
भर्तुरेवाजन्य कमलत्वं संख्चितं अन्योपि शिल्पोध्वं हस्ततले लेखं
करोति पश्चात्तद्रूपं — स्तानिर्माति ३२ स्वाङ्गिसलंकारकौचो
वर्णयति किमिति आमितः पार्श्वद्वयोर्ध्वपादप्रतियोगयारमणी
याममनमदीयो दृष्टिमात्रेण सुखदमस्यामेभ्यासेयं वाकुलत्वमस्त

पाञ्चसालीकिंमितिसंभावना: नर्मदायानद्याः तटद्वये ऽञ्चसालीद्रुस्वा
भवतीति पेयामितिापिनर्मदा नद्याः तदीयावाऽकुलह्यषि ऽञ्चसालीति
संभाव्यते अस्याः कुचौ अंतरीपे किंकिम्भूतःस्तः उन्नतउन्नतः किंभूता
याः स्मरोषणावाउवल्लपापि ऽञ्चसालीति संभाव्यते अस्याः कुचौ
अंतरीपे द्वीपे किंभूतौ स्तः उन्नतउन्नतः किंभूतायाः स्मरोषणात्ताऽ
एयतेजसा कृत्वा शुष्यत्तर आतितयाविनश्यद्वस्तं वाल्यमेववाञ्जे
लं यस्या वाल्यताषा ताऽरण्यो रुमाच्चद्वीपेन — वत्सुवेकुवावस्या
इतिभाव: जलवेष्टितधान्नर्मदाया द्वीपयोरुन्नतउन्नतयुक्तावाकुलतेति
द्वयमेवा आपः स्त्रीभूम्निवावारि इत्यमरः अंतरीपे ह्यंतरूपसर्गेभ्यो
पईत् ऋटकपुरिति समासांतः ७२ तालमि तालफलं द्विविधंपतितं

नैषधी॰ व नालंकर्त्तुमेतौ हि कृशांग्या भैम्याः कुचौ ऽनुकर्त्तुं प्रभुः समर्थौ प्रयास च॰ टी॰
४० त्रा पतितं भैम्याः कुचावनुकर्त्तुं तमावत्प्रभुः समर्थयत्न उत्पातेन
परस्परसंश्लेषोज्जृंभते न तदुरवान्निरंतरं येन संपुटाविव स्पर्धः तस्य
पतितत्वाच्चियोरत्र नत्वात्साम्यं न युज्यतस्पृर्धः अन्योपि वा
निःस्वदोषयुक्तः ऽन्यं सहृत्तिनं समीपकर्त्तुं न शक्नोत्येवेत्यर्थः
द्वितीयस्या पतितत्स्याप्यसामर्थ्यमाह परस्मात्तिशयेन महांत
–ह्रस्वपचपरमत्यनुह्वितालः वल्कलाश्रियत्यनुगासु पिकुचौ समी
कर्तुमसमर्थः कुचौ स्यत्त एव परान्तपेद्यमेव तुंगोऽत्र –रोत्वत्
त्रिंयस्य पराश्रयेण च तुंगस्य कृतः साम्यं तालफलादप्यानिवृत्तौ
उन्नतरौ च भैमीकुचाविति भावः ७४ — —द्विति एतस्या भैम्याः

कुचस्पर्द्धित्वया ननस्पर्द्धया आख्यातस्य प्रसिद्धस्य घटस्य तत्सर्वशास्त्रादिषु

यत्कृतकेन तदनित्यं एष घट इति यन्नित्यं न तदकृतकमपि नयथा घट इ

त्यन्वयव्यतिरेकाभ्यां निदर्शनत्वं दृष्टान्तत्वाभ्यं जाति ज्ञात्वा प्रसिद्धापर

त्वि दृष्टान्तत्वं मत्वोप्य प्रसिद्धः प्रसिद्धस्पर्द्धयाख्यातो भवति मालि

कादिकारी अत्र लिजरादिकारी चलस्याति — ल्या — — — कुचस्पर्द्धि

त्वालिम्पिताम देव प्रसिद्धं नामयस्यैवं विधास्तत्कुंभकारो अत्रजातिजाः

मालिकादिका — लाविभत — — — — — भकार प्रसिद्धिं नीकिं तम्भोमी

ननस्पर्द्धयाख्याते कुंभस्यातिर्पाल न्तकुंभकारस्य प्रसिद्धि ताला

लि वि कुरसीय — — — — पिसमसुहात्माभीरितिभाराविकचतात्

कुंभपरिमाणावतकुवा विलिभावः अत्र — — — — — — लिकक्रु

नैषधी. ४२ ----------छेति माणिक्यमयहारस्य रोहितश्रीलोहितकांतिः विदर्भ च. टी.
पुत्र्याः पयोधरे सैमीत्तु देरोहार ------------ इति ये
षः बालयोषिषां तानि रव छु तमानि निर्मलतराणि उडुबिंदु वंदवत्र
जलबिंदुसदृह दत्र ---यो - तानि --- फलानि तैः केलिलः
केलिलः केतदुत्र इवो द्रुस्तः ऽकोमधयोयस्य मुक्ताहारमाणिक्यर
ह - संपलैर्मी ----------- भावः भ्रयचपयोधरे मेघे रोहितश्री
रक्तश्चक्रधनुः शोभा प्रादुर्भवतीति युक्तिः हारमेदायाष्ठि ----
------ तताः इंद्रायुधं शक्रधनुः तद्वेत्र रज्जुरोहितं रोहितो
रक्त इत्यमरः फेनिलमत्वर्थे फेनात्किलत्ववेती - इ - तानि यंके
ति यदेतन्मूरकंतस्यानमेषां ऋयं इंडविवत्वेउ मितः किंभूता

निःशंकयष्या —ष्याचलालंकारेण —नोवितानि — —नानि अपचति
नानिकमलानि येन इदंऽरवानि किं तु चंद्रोपमित्यर्थः चंद्रो हि ग
कमलानि संकोचयतोऽरवनैक — — संकुचिते कमलेऽरवैते न तु
कुचावित्यर्थः न व्याप्युदितोपि चंद्रस्तनलक्षणं कोरकयुग्मं चक्र
वाकयुग्मकर्त्तु स्तोकमपिऽमल्पमपि विप्रयोगं वियोगं नाचाति ने
प्राप्नोति मिलितमेव यत्तिष्ठति यावत्तु आश्चर्यं चक्रवाकयुग्मं च
८ द्रोपे वियोगं प्राप्नोति कुचलक्षणं तेन्याश्चर्यं चक्रवाककमलकालि
कस्कारावतिसंश्लिष्टौ चैनत्कत्वाविति भावः ११ आभ्यामिति
आभ्यां प्रत्यदहस्याभ्यां कुचाभ्यां इभकुंभयोः कुचयोः श्रीः शो
भा संपत्वबलात् आदायते गृहीतेः रहकुंभाश्रियो — दर्शनादित्यर्थः

नैषधी॰
४२

42

ताभ्यामिभकुंभाभ्यामनयोः कुचयोः असौ ताडीयतोकृत्तोह्लाद च॰टी॰
मित्यतआह यस्यस्मात्ताविभकुचौ ---- त्रस्तत्तं सकाशादेव
भीत्यागोपायित्तमौक्तिकौ इभौकुचौ प्रकटं व्यक्तामुक्ताभरणे
लियेभकुंभाभ्यां रचयतुकागौविता: इभकुंभाभ्यांमध्याधिकंयेभौकु
चौ रमणीयावितिभाव: अन्योपिभीत: स्वरत्नानिगोपयतीतिनिर्भ
यप्रकटयतीति १८ करोति कराग्रेजाग्रद्विद्यमानंशातकोटिवज्रो
यस्यसद्दृढ: ययो: कुचयो: अर्पीयावक: कुचमर्द्दनात्लिलापी उन्न
चिस्फुर्लक्षणायाःश्रियःसर्वेश्रीफलंबिल्वीफलंकार चेद्यदित्तोहइभौकु
चौकुलयत्साम्यात्लिलाषियदाभविनत्वात्रहित्त्वादिन्दुफलस्यघु
नववटीमपिलक्षणायास्तनलावण्यलेशमपिलब्धुनजातंनोत्पन्नेर

माद्यस्मरस्योविहाययोद्धोय्येतयोरभिलाषीत्ताभ्यामाप्तिःसंदर्शाभ्या
कुचाभ्यांपक्वामपिविल्वफलंतुल्यंकर्षंनभविष्यतीत्यर्थः पद्माउत्तम
स्यार्धियातीवस्तेनावलान्नत्वात्का पद्धेका मूल्यमापिनलभतीत्यपा
तित्तुच्छंजातमित्यर्थः वक्रुस्सख्याकमपिद्वाभ्यांसमन्तान्मृदिति
सर्वंपदेनस्तरचितः ध्रुपचवुकारायजायन्त्यः शांत्तकोतयोध्रुवास
स्याायस्यसोपिपयोरर्थीग्रहणमभिलाषीत्ताविभौकुचौसर्वेलक्ष्मी
फलंतुलापेक्षेशत्तदाऽन्यादिर्दृष्टान्तवटी वराटिकामपिलब्धुंनजा
नंतयोग्यमित्यर्थः वटः कपर्द्दतयोरुद्धेइतिविश्वः स्त्रीस्यात्का
चिन्मूल्यादिर्विविक्तापचयेपदीमरसिंहवचतात्पल्योवटोवटी उत्क
दिशित्यचालंहत्तीतित्र इस्मृच्च ८९ तितीति वंदनेनपाकेसो हृवं
ले

नैषधी० दत्तयुक्तेश्चास्याः स्तनवेदौ गंभीरे स्तनमध्ये जातस्य निष्यंदस्वयावधारयस्मा च० टी०
४३ त्तस्मात्तां सर्वदिक्षु तांतः कस्मात्तां स्त्रवलनस्य पतनस्य हारावल्यां रत्नानि स
पांमयूखधाराः किरणपरंपराः आकारस्य स्वरूपं या स्यंतरेखाः सत्यानि प्रतिप
43 तिभासंते किरणपरंपरेयं न भवतीति किं तु एताः पतनरेखा एवेति [illegible] भ्रूत्तर एवं=
स्तनमध्यं दृष्ट्वा सर्वे मन्यंतेति निस्सरखलस्थानं केवालक्षावकाश इ
ति भावः पंकिले गर्ते लोकस्य पतनं तं दृष्ट्वा श्रोत्पद्यते अवटस्याख्विलेग
नेह्रूपे कुहकत्तीधीनीति ––– पंकिलः पिच्छादिः पावंतो युवानस्तांव
त्तामिति यावधार्थं चं पूर्वकल्ये ऽव्ययीभावः ८० वलिस्याहितमुदरं वर्ण
यति ह्रीणो–त्रि मध्योपि अवलये सत्तावियमानेन ह्रीणेन कृश
तरेणोदरेण यत्र वलीभ्यः त्रिवलीभ्यः सकाशाद्दाक्रमणं स्याति–

-नंप्राप्यते तत्सर्वांगपुष्टत्वे विद्यमानत्वाच्चस्यचसर्वांगराहित्यात्तीमति
वर्त्तमानत्वात्तत्तत्परामवकारणोसत्यपि -- परा- वोत्प्राप्नस्त
दाप्पूर्यमित्यर्थः तथाभीमस्याप्यधिराज्ये अंगस्यराज्यका येम
त्यसम्भावत्यराज्यभावासंभवात् अप -- स्यमहादेवस्यकाम
स्यराज्यामित्यस्याश्रयीपर्येष्टीनुमप्राकत्वादितिविषमार्थं समौ
परावात प्राप्यतेस्त्रापित्रमपिकृतेतित्रिवाकुवी ट. मध्यं वर्णेय
ति मध्यमिति वेध्याद्यमीयं एतदीयंम ध्यांतत्वैर्मातिकप्रहित कृत्य
मध्यसंवाधितंकमनीयमंगंगयादित ध्यातकुमोषितस्त्वापयते
तांहिंसप्रतिपोवतेस्मत्यप्रातिमास्मत्यमातिमास्मत्यंकुल
मागएहि: नागंकांतिर्यस्याः एवंभूतायाश्चस्याःस्तनौकेनोप्रो

नत्रकारेणवास्त्जोत एतदीयस्यात्रिसंदस्यमध्यांप्रास्यसंग्र हंस्येकु
त्वात्तै नैवांप्राप्तयौवनेकृचौकृतवानित्यर्थः मध्योत्ति कृशात्वेनौ
चात्रिसंदरीविततिभाव: ८२ रोमालीवर्णयात्ति मोरीति विधातृ
मत्रस्यामध्येरोमालीलक्षणमे --------- त्रंइतीवविदधीक
तवान् इतिकिं सम्भासौभाग्यवतीयमपिप्रत्यालिप्रायेण
कृत्वाकदाचिदर्धतनुसम ----- रार्द्धस्पर्शणंकर्त्ताकरिष्यति
केवगौरीवपार्वतीव ईश्वरेणार्द्धतनुसमस्यायप्याकृतवतीत्यपे
यमपि इयंरोमावलीनाकिंनुचार्द्धप्रोदीरघटनार्थनीलरत्नात्रि
हितामित्यर्थः केत्तीतिलुङ् ८३ पुनरपिसत्नाभिरोमावलीव
र्णयति रोद्विमेति महार्षिसद्माममध्येनिवांघ्रा रोमावलीलक्ष
णांरज्जुंतरोजलदापौकुंभेणभीरसंताम्लिलक्ष्मणांकूपंचासाघेत्राप्य

नाहिंदिरमेदृश्याम्येतत्यादि एषां रोमावल्यादीनां सिचये न वस्त्रेणो
पाच्छादितं चैव स्थितं धृस्यात् वर्तमस्त्वेदे एवं न जातामिति खेदः अथवैष
नानामेवास्त्वेवा — इत्युत्प्रेक्ष्यत्यादृश्यनिवारणं ध्याय्याम्येतत् वस्त्राद्
नत्वान्तर्नेत्यर्थः अथवा अन्तावन्तदर्शनाद्विरागः आवृत्तदर्शना
त्वनुरागतः स्यात् पुनः यदि हृदयेऽवर्धत इत्यर्थः रोमावल्यादेर्वीक्ष
णगोपनादौ विन्त्यस्तृचितं अत्र पञ्च दोरः कंकुंभोगांभीरकपतद्रश्मत्र
स्रायश्रियासात दाशाम्येतत् यद्येतेषामा सिवपेन लदानायार खङ्गधारि
प्रत्यक्षमस्रच्छिन्नरत्नराणां न स्यात् राजीवलोचन — पात्र — — क्षीर
स्दपते अतीजल हरणसामर्थ्ये क्षत्राधेपिपिपा ध्यां न सांप्रतमिति
अतिगांभीरत्वाभिरीषमितिभावः इत्यमे — — — — — — — इत्यमरः

नैषधी॰ विस्मेद्धयाङ्‌परिम्भोयम इति परस्मैपदं ८४ उत्फुल्लेति सेयंभैमीमर च॰ टी॰
४५ न्तस्योद्भटस्याप्यव -------------- लनक्तूपस्याद्विपस्य वास्तवस
45 तिगृहमस्तकाकिंभूता उन्मीलिता मुत्पाहितं यदालानं वंधनस्तं —
तस्य --- य ---------- लानतुल्यात्रितिभ्रान्ताभिपंस्यासात्
याच्छिन्नत्रुटिताताखलन्तूपतितं प्रस्खलंतंतुल्यारोम --- स्या:
------ पाल --- श्रायता धीवभ्रवश्रातिर्मितवरंडवत् उच्चक
चा उन्नतकुचा हृस्ना मेवावलंब्यकामोति -- ज इति साप्यकत्ता
- त्ता --- त्वंवलीमध्यगतत्वात्मत्तस्यापि गजस्य वसतिगृ
हमध्येता हृष्टां भवति प्रस्खलात्रियमरः ------ स्मरतिजाति
वांगी - जोषायस्य स्मरति जातिः स्मरसचासौवीरः प्रस्मसत्तदीवे

क्रमेण रोमावलीभ्रूभ्रुवौ चकुसुमानि चा — — खनौर्वीचापेखुलिकृत्वा — —
त्रः जेतालोकत्रयं जयतीत्यर्थः एतत्त्वित्रं किं स्तैरोमावलीभ्रूकुसु
मैः मध्यललाटमूर्द्धि — स्थितानेव — खत्वाभिरपि — तैरपि रोमाव
चा लीरूपाज्यामध्ये भ्रूरूपं पललाटे मूर्द्धिकुसुमरूपा वाणा विद्युन्ते ए
वं एप्यकुस्थितै रपि लोकत्रयं जयादा — यं अन्योपि धानुको मौर्वी ध
नुवाणैः संमिलितैः खेजपातितं न तु एप्यकुस्थितैर्नैकिंत अत्र तु परीत वि
दर्शनादाश्चर्यं अन्योपि धानुको मौर्वीधनुवाणैः संमिलितैः खेज
पातितं न तु एप्यकुस्थितैर्नैकिंन्तु अत्र तु तद्विपरीत दर्शनादाश्चर्यं प्रत्य
क्षमेमीरोमावली भ्रूकुसुम दर्शनात्कामस्य प्रादुर्भावो भवतीति भा
वः स्प्रीति ग्रामारोपणोच्चादकवड्भावः स्तुतस्तुतिः राजिरस्तुप्यवल्क
राति जाति जाया यानिड्. ८६. १ष्याभ्रितावाणाः कच मंडकल्पान्तु

वौपूतुर्भलिमलंकारिष्णु रोमावलीमध्यमध्याविभ्रूयसांज्या त्रया
जेत्वात्यति जातिरेत्तौरिति श्लोकांतरमपिव्याख्यात्र प्रायं ८७ एष
खलीवर्णयति अस्याइति अस्याग्रंथ्या निवद्धाः केशाः के
शपाशस्तत्रमल्लीकदंवानि विकासितमल्लीपुष्पसमूहास्तेषां प्र
तीविंवस्यवेष्पात् व्याजात् एषखलीलिदासायाहाटकेपाट्टि
कायाःस्ववर्णघटितेपट्टिकायां इयंदृश्यमानाराजतास्वरूप
मयादिरास्मरप्रशस्तिकामयपद्याः प्रशस्तिः उत्तमस्यप्रशस्तिपु
रजातालेखलिख्यते. भैमीएषखस्वर्णपाट्टिकारूपंतत्रकेशाग्र
थितेवद्धमल्लीपुष्पाणांप्रतिविंवितत्वाद्गुजनताद्धारुवर्णं
वद्धकेशपुष्पा — एषप्रातिविंवासंभवाद्गुंथितेबद्धकेशपुष्पात्
वर्णपाट्टिकाकल्पमदनजानिकावभैमीएष खलीतिभावः खलु

तिष्ठये ८८ श्लोकद्वयेनानितंवं वर्णयति चक्रेणेतिमन्मथके
नः कामस्यपितुः श्रीकृष्णस्य रूपदर्शनेनचक्रेणापृथिवी ब्धांजितवीद्य
वस्त्र छायादितत्वाद्दुर्लभदर्शनेनास्मानितंवर्द्धयेतानितंव रूपेणच
क्रेणाकृत्वाजगाद्विगीषतीति किमिवार्थः रुलभदर्शनेनु
पितृ श्रीचक्रेणाजगाद्विजितं मयानुदुर्लभदर्शनेनरूपदर्शनापद्मिकेन
चक्रेणाजितत्वं शत्रोणा पित्रायेनयाधिकेनतावितव्यामिति —
विषयाकामेनहत्वामि त्यर्थः कामजनकोभेमीनितंवरूपिभावः
जिगीषतीति सन्तालिदोजेरितिकुत्वं ८८ रोमेति वालाभेमी —
— एषमत्तैः नारूपमस्य तारूपमेषकुलालस्यघ चक्रेकुम्भका
रस्यएतत्सहकारि चक्रं सहकारिकारणं वंदांविभार्तीत्यर्थ —

नैषधी. एतत्किं रोमावल्येव चक्रभ्रामकं दंडमितं च रूपं चक्रं च गुणं च बली च० टी०
४२ लात्रिवलीलक्षणमेव गुणादोरकं चलावर्णपरूपज्ञलेदः के — कोदरस्यार
(47) पि दंडचक्रजलदोरकलक्षणांसहकारिकारणानि बाति नाग्राणपस्त
न्येणानि प्रादुर्भूतानीति भावः ९ — — — वर्णयति वागेतेति
कस्यांकेनापि भ्रांतिसौंदर्यादिविर्वचनीयेनापजगद्भाग्यत्वात्
कटं वक्ताम्य योग्येनक्षणमेवेषयवंत — — — — — — — मच्छुस्यपत्र
विशेषेण जेतुं गवेष्यति किमुत्प्रेक्षते तो कुतोऽज्ञातमित्यत आह
नवैषवैतादि इतस्थ दर्भ — — नवलेभ्य — — प्राप्तविधेयादि
वयात्तस्यवल्लदलस्य वकं ः कुतः कस्मात्तु लयेनालस्तमवगष्मर
स्यवल्लदलापेक्ष — — — — — — — — — — — — — मेनदनेनजेत्वम्

वेष्ट्यते आकारेण अच्छदलतुल्यमस्यान्तरांगमित्यर्थः ८१ पंच
भिः श्लोकैः स्तुवन्वर्णयति — स्थाणोर्ध्या — त्राण्वधे रूपालेखाविन्यासोऽ
स्याः सा अपचाचित्रलेखाऽप्सरोविशेषः अप्याऽस्यानासीत्तिल
त — कुसुमादपु माऽत्र्यत्र — — यवनासैवतिलोत्तमाऽप्सरोविशेषः
तस्यामस्यान्तःकरस्पर्शिअरंभास्वयंकदलीअपचकुरुस्पर्शिअरं — — —
— — — — — — — — — — — — तस्मादियमेकैवदृष्टासतीअनेकोप्सरसांभेदान्
जानितानिकौतुकानिपूरयतिजनयतिवाऽप्याप्सरूपाति — — — — — — —
— लंजनयतीत्यर्थः पेलवकदलीतुल्यावितिभावः तिलाडकमे
ति पंचमीयोगविभागात्समाः ८२ रंभोरीरंभापिकदलं अंतः
प्रकांडंतस्यस्तंभंचैतान्मनानचैवविद्भूपति सौयत्वेतन्तजानाति।

किं एतद्धस्तनचिह्नयतीति किं एतदीयत्वेन जानाति किं लोको न जानातीति

मातजानतीत्यपि शब्दार्थः स्वस्तंभं भैमस्तच स्वस्तंभत्वेनाज्ञासीत्

किंमिसखुखेलाकुतोह्यातासीत् नेत्याह येनकारणेनानवाभैम्या

वैभ्रमेणभैमीस्तत्स्वावितिद्धोसन्नारतारवस्यात्मन एवोपरिस्वे

नैवपत्राणि पत्रालिंबनानि ददतीसतीजागर्ति सत्योपिवादीप्रति

वादिनीपत्रालंबनंकुरुतेइयंस्वपक्षविवेकाभावात्परास्मिन्नुकर्त्तव्य

मात्मन्येवकरोतीत्यर्थः कदलीस्तंभोपरिस्थलानिभवन्तिकदली

गर्भस्तंभतुल्यावेतत्स्तनरूपत्तिभावः चिह्नवनं करोतीतीतिकारोतीती

ति स्योचिमनत्त्रोपा ८३ विधायेति कदलीहृदम्भरूवन्ज्ञाकस्त

नत्यकांतिस्तदास्यात् तवेद्वपादिम्नहोनम धरं स्वचोगन्तिविधा

यत्कृत्वात्तयोभिक्षांद्रा परस्तां द्विमि: स्वंस्वीयं प्रसारभावंति: सार
त्वं चैत्कं चैतत्स्ते तत्पावलीय: सार्वकालिकं जाड्यं प्रतिलं त्वं चै
–चैत्स्मानुयात् तदैवैत तूकल्पामवेत्काकदलीमं ममूत्त कल्पकाति
यदिभवेत्ताहि तदाभवेत् एवं यादिक कदलीकुर्या तदेदम्त्स्तचास्
त्वतयान्यततत्पैतत्पूर्वो: प्रीतिकालेसोप्यत्वाद्रुसकालेच
प्रीतिलत्वात्कल्पाम्रसर्वद्र प्रीतिलत्वादेन दूत वात्त्वंतपुन्य
तेनस्मात्कल्यात्तपसाएव हेत्वंसाध्यमनुपमावेत दूतरघति
भावः कल्पोपिमृधृतिमघोविधापतस्यसास्वीयमसार
त्वंसूविकेर्सर्वत्वंचत्पत्तोत्तमेनसमानोभवति कश्चीम:
शीघ्रीरोजडइत्यमर: ८४ उर्वितो तत्प्याकृतप्रकांडवि

नैषधी॰
४९
४५

नयेन ऊरुस्तंभयुगेन वरणीयः हस्तिसंबंधाकरः शुंडादंडः परार्जीयरम्य च॰ टी॰
नः अतः सः करीकुंडलनछलेन मंडलीकरणव्याजेन ह्रियालज्जा
याकृत्वा स्वस्वीयमुरवं मूर्तं पुष्कारं गोपायति निदर्शयतीत्यर्थः ॥ हुं
८५ अस्यामिति अहं अस्याः व्यासादिमुनीनामपि मोहन्याः अति
हितकं यामि मुनयोप्येतामाश्रित्य तिष्ठन्तीति अपवजितेंद्रिया
णामप्यस्यां विषये मोहः मदनविकारः तं कथमितो न यामो हि इत्य
इत्यर्थः यस्मात् महानतितापसाम गकुचशैलशिखी लीकुचप
र्वतसेवी मुनीनां पर्वताश्रयत्वात् पर्वतेषु स्थाने तत्र वा विश्रयति अ
यत्वकामपीडितत्वात् व्याचावेत्तु कुचौ सर्वदा यित्वामिच्छति अय
चभ्यस्तुतः पर्वताश्रयेण वर्ततो कुचयोः पार्श्वभागस्त्तटकल्प इत्य

र्थः शीलमेव शैलं कुचयोः शैलं स्वभावं शीलयति" अन्यस्य पतिपरम अपि
कुचस्वभावो नायातीत्यर्थः मुखं नारदं आह्लादयतीति नारदाह्ला
दि एवंविधं न भवति किंभूतं नारदा — — देवगानकलाभ्यासार्थं नार
दो मुखसेवां करोतीत्यर्थः मदनपीडितत्वात् कुकुरवं चुंबनाभिला
षिणं नारदमानंदयतीत्यर्थः मुखं नानाविधोक्तिविशेषांख्याके
रदैदंतैः आनंदयति अन्ति स्कंदस्य मित्यर्थः महाभारतस्य सर्गो निर्मा
णे योग्या समर्थान्या स्माश्रितावुष्ठस्ते नैवंविधः कदलीस्तंभच्छा
यावुक्षाण न हूस्वा आश्रित्य तिष्ठति अपच कामपीडितत्वाद्दन
हूस्मायोग्य वर्तत इत्यर्थः सततं — दीप्रियस्य रतं सुरतं तस्य सर्
गो निर्माणं तत्र योग्य इति वा एवंविधो व्यासो विस्तारः श्रितावु

नैषधी. रूपेणत्राति --- लाञ्छनद्युतिभाद ------- यानि च जमदग्नोऽपितात्र च. टी.
५० कितिव्यासो मुनौ स्याद्विस्तारे इति विश्वः ८६ जंघे वर्णयति क्र
मेति ग्रस्या --- तस्य जंघयोर्विहायमानात्क्रमात्ते वृत्तापीरता वरो
58 हक्रमतीति पीनतया वृत्तस्याधिरूढं वृद्धि --- कारे विष्णुवी किं जातेति
किं वर्तुलो यथा --- लभागो स्यू --- पतागे च --- लस्तथेयं जंघयोः क्र
मेणोरुतापीनतया ऊर्ध्वभागे वर्तुलोपया भारवान् भवतिति तथेयं
पीत्यर्थः अथ --- वृत्तो देहनारदामालिंगनाविशेष --- नातिकिं तथा
भामिलिंगिभिमरणाकार वेष्टनाविधिशिलाभिः कृत्वा आवर्त्तमंगयेत्नैवं
विधमस्या वासोद्बहूलनताप्यवि हंता या वेष्टनके प्रवीणा कुशला
यथा लताभ्रमीभी गिभिः वृक्षं वेष्टयंति तथैव उड्डूलमप्यंगं वेष्टय

तीति भावः बाहुभ्यां कण्ठमालिंग्य कामिनी कान्तं उद्धिरे अंकमा
रोहन्ती तस्य हस्ता हृष्टः सउच्चतोऽपविष्टः प्रियं कान्तं आवेष्टयं स्तम्भ
तेयदि तं लतावेष्टितं तैयं कामानुभवादिभिः आधिजं घाविभ
त्यर्थेऽव्ययीभावः ९० गुल्फौ वर्णयति अरं धत्तीति अरंध
तीव स्पृष्टिपत्नी नाम धुरंध्रिः रतिलक्ष्मीः जंभादिषद्वादशइंद्राणी
नवसंख्या कांत्याम्बिकाः ब्रह्माद्याः सप्तगौरीसरस्वत्यौ चेति देवता
सां त्रयोदशानां पूरणी चतुर्दशी यं यद्यस्मात्तस्मादिहास्याः श्रे
ष्ठ चरस्य वस्तान सिद्धि महद्रूपतासाऽचितेर्वपुंसो व गुल्फद्वयेन
प्राणात्मकं घटत्वादि वादयमति सुंदरीपतिव्रताचः तस्माद्दस्यां
विनिम्न गुल्फत्वं नाम सामुद्रिकं लक्षणयुक्तमेवेति भावः यस्मा

नैषधी. दक्षिणाम इष्टयासिद्धिर्लब्धा तस्माद्विषमरुं धन्यादीनां चतुर्दशीसमु च० टी०
५१ द्रिमितिवासंबंधः आगामे चतुर्दश्याम इष्टयासिद्धिर्भवितिरघुकामो
त्यर्थः चतुर्दश्यानापारिणी इरणोड दुःखमादित्वात्रम इष्टिश्चतु
51 —५ ९८ षोडिः श्लोकैः पादौ वर्णयति अस्या इति वासतयासौद
येराकृतामहता वृत्तमौ यस्याः पादौ अपेदपयत्तसौ दृष्टमत्र
———— पदापेदायास्वस्य यपल्लपंत्वताद्युक्तसौदर्याभाव
दित्यर्थः त्रस्मात्लवभावभाजः पदश्री भालेधारूपत्वं भजतः
———— णाप्रवालस्य बालाकिसलयस्य पल्लव इति शब्दस्वस्य
लब्धिलाभः जात इति वयं जानीम होपदोलवभेभ्याम्बरणास्य वधी
लवालेश्रीयस्य पदौलवरूपत्वायामिति पल्लवशब्दः प्रवालशब्दस्य

पल्लवप्रावल्प्राप्निरनेन प्रकारेण जातेत्यर्थः प्रवालादप्याधिकं रमणी
यो चरणेनेति प्रेषः नाव: लोहितिति लोहितावा दिम्बरवती लोहितः
९९ जगादिति एनं सर्वरूपदर्पात्सौंदर्यगर्वात् जगाद धूम्र
त्रिस्त्रलोक वयस्य कुत्रापि त्वत्पदारविंदं पश्यस्मा ह्यापि दृष्टं तस्य
पदारविंदस्य पते भुम्र त्रिस्तलोक्या त्रिह्नतस्य परागास्यैकोपादरागैः लोहित्ये
कृत्वा प्रवालात्पल्लवा विद्रुमा च प्रवलमाधिकमतएणमारक्तोजातेति
ध्रुवम्रुत्प्रेते भैमीचरणगावर्णनविति भावः इत्येति प्रीतदर्भीः
श्रीमाचार्यविप्रेण सेका प्राह्यास्याः पदस्यान्तयस्तात्वं क्वाधिकार
वाहिणीति समया चरिसायतः सर्वैः स्त्रीगुणैः कृत्वा स्त्रियं जयत्या स्मत्त एवं कि
मेतारुपाक्रोधतेनात्करणं स्वयलाना स्त्रियंध्रुवानिश्चितमद्भुलयत

नैषधी॰ चत्वारि नखान् यतो यस्मात् मध्यारुणगति प्राय रक्तास्ताश्री: एतस्य च॰ टी॰
५२ दमाकृ भैमीचरणास्तेविन विभाति शोभतीय चास्य शोभां करोतीपद
विप्रावरणामनैकपद पद शब्द ललेन भैमीचरणे दत्तवान् न स्वरूप
52 दि शत्रुणाजितोत्थ्यो पिदेवतांगस्त्रीकृत्य तत्पदं यावत्ते भैमी
चरण लालोकोत्तरेति भाव: ९०० यानेनेति तच्च्या: पदाङ्गराजो
श्रेष्ठ कमलतुल्यो चरणौ कातरस्य राज्ञा कस्य तत्पदस्य प्रणाय कुलधी
नमस्कारार्पितेन तेन नखेन मृदुप्रयप्रेन स्वमात्मानं सुश्रूषया
तमात्मसेवां कारयितुं स्वच्छामिलाषकौ इति — जानोकिं मसौ
यतेन गमनेन हत्वा जनोदन्ति नाथो हस्ति श्रेष्ठो यास्यां तस्या पादि
सुश्रेयमाणीयया — स्मरणमे स्मान्नारणाय स्पोलेता — — हकुमत

त्पः केन राज्ञा कृतमिति न ज्ञाने इत्यर्थः गजगामं नेयामिति भावः भै
मीं चरणाविव राजानौ यानेता विजयपयात्रायां — जेतृ जाने इत्यर्थः
गजगामनेयामिति भावः भैमी चरणाविव राजानौ यानेता विजय
यात्रायामिति तौ — ल — तं गौडे श्वरौ याम्यांतौ — — — परिस्फुटः पा
र्ष्णिग्राहि रिवं स्फुटौ संतौ कस्य राज्ञः भीतत्वान्नमस्कारं पर्वतं त्रेण
शिरसा स्वसेवाकारं यत् — लट् — जौ च — पूर्वां वि धो राजा गृह
मं च त्वान्स्वसेवाकेन कारयिष्यतीति न ज्ञायते तोनेन प्रसिद्धे नोज्जि
जैतम् पूर्णनत्वान इत्यनि श्रेत्वम् सर्ववादिनिं वाल १०१ करोति घ
स्यात्मनः श्रावितं समग्रं पत्यक्तस्य पौरांतौ लीलाप्यलादित्तस्य
नं जैत्वस्य करणादौ करी श्लाद्धिनेत्र दंत छद श्रोष्ठः वाङ् पाराणि

नैषधी ष्वरराणएतेषांसमासाहारः तदादिर्यस्य क्रोदिघ्राव्हातत्वादेरवयवस्य प्र च० टी०
५३ त्येकम वयतालिमात्रात्मकस्य हृदयं स्फिदरमन्यत्रास्तीति प्र हमेवै
कंसुंदरमिति प्र वृंत्तगवा त्वेगमकुक्रोधयुक्तः वेधा इहैवास्या से
53 न्यामेवद्वितीयं वयोः सुराणां दिकृतवान् हे करणादयः एवंसर्वेचे
कुरूपतांहिभवकुर्वंप्रीत्यर्थमेव हृदयमन्यमस्यामेवकरिष्या
मीति द्वितीयंकरणादिकृत — नित्यर्थः भ्रान्तिकृष्णहि नद्दर्पसा
त्यये तत्रैवभ्राति कृचिनां खयाति भैमीकरणौ भैमीकरणेतिनात्पतत्
ल्यं एवंतेत्रावपितानवं करणादीत्यादौ प्रामाण्यंगत्वादेकावद्रा
भाषित वः स्वाखिलोक्तिपुरस्था ९०२ नैषधीरीति धान्त हएकुपंचसक्तौ
स्यं क्वग्रोकरौ च एतेषु भैमीवदनचरणद्वंद्वपाणीद्वंद्वेषुविषये

आभिरख्याभिर्दाशोभायांआमाधुकरीसद्दृक्षंयात्रिभिर्जाग्रत्कल्पाम
वतीतिशेषः किंभूतस्यविधातुर्नेत्रारण्याहिमेवानिवोषितस्या
ध्यांतिकेविलासिनांअङ्गसर्गकमलस्यधिष्ण्य — नोप्रतावि
धातुःकामस्यानिर्माणकामस्याभिलाषिणः हपंचएवबाणाः मधुका क
रीधुरीकानिविष्णुरामधुयाचितत्वा — — — — रणाकरोति तत्स्व
धित्वात्माधुकरीविमलात्येतद्दृत्तादिकल्पातिनीतिभावः आप
स्यादीनांश्यामाश्यगह्वरेपिपंचाविन्यस्तेनसरवायापिरागणात्वाद्यधि
रणोत्रावल्लेवैत्यकवज्ञावाः १०३ अमृतलीवरायाति स्मरार्त्तोन्ति
पाः इमेपदद्वेचरणकमलेकर्मभूतेशारणेरतकैप्रवेष्टुंकामासत्स
न्दतनयुवाभिमितिवदन्तः यावद्भरणानापावन्महरवाकाहिङ्गत्तानासका

श्रादेक्ष्यंतिविधिनापित्रावत्यस्तावत्सांख्याकारेखाएवाऽवरणंद्वेवेति
र्मिता: स्पष्टा: एताअंगुलयोदशादिगंतानाम पिदशासंख्यात्वाद्दशानपे
पिदिगन्य: कामानीन्टपाश्रागामिष्यंतीति सूचनार्थंब्राह्मणादशरे
खाएव निर्मिता: नरेखा इति पाठे अंगुलयोनभवंति किं तु रेखा एवे
त्यर्थ: यावद्ग्रहणनादित्यव्ययीभावेपंचम्या इतिवचनाद — प
बु १९८ नखात्वरप्यिति प्रियाहिविधि: सुंदरत्वे छायाश्रियायानखी
भूनवतीनखब्रह्मानुक्तः इदृशरिदंदशत्वंसाधु — चितंव्याघ्रात्कृत
वान् छ्र पंचसायोभिता — श्रावरत्वायस्यएवविधंकृतवान् के
यामित्यतआह अन्यपासौदो: एतस्यापदद्वयमनाचरणव्याजे
नसरवरणा — सौ — रज्ञोऽप्यलसौभाग्यतस्यभाग्यलाभ: कथं

स्यात्तदशासंख्यत्वेन मैमीसमीचीनाचरत्वेनाविनैतेनच्चरणास्तेव
लसते — — — अवल्लच्चानस्मात्तस्यसाधुत्वकृतमितिलायत
इत्यर्थः चंद्रपत्रयोविरोधात्चंदैदयेव — — — — — — — — — — —
— — — — — त्वेनाविनार नेत्रामतसंवर्धश्चंद्रस्या जि कुज्यतेसल्लजातस्त
स्यचरजतं — चं तस्मादेतददनसाधुत्वकृत्य — — — — पोपिसाधुत्व
त्वेनाप्राप्यमपि प्राप्नोति दशापि चरणानखाश्चंद्रतुल्या इतिभावः
१५ अंगु — नखौ — — — — — — — — — — वर्णयति — — — — — पाभेमीय
पाःकीर्तिः पदांगुष्ठनखोमुखंचरणतद्रूपश्रीडचलक्ष्यांतिम — त
स्यांस्यानुमिमिंस्याचत — — — — प — कलौकष्यंतार — — — पैन
त्रपितुधातानाहपुत्रमेतात बोडशाकलचंद्रचन्द्रस्यधारणात्वौ

नैषधी० ५५ डश्चाकलाश्चतुर्गुणिताश्चतुःष------------मित्यर्थः गीतवाद्यादि च०टी०
कलाप्रवीणो यामित्यर्थः कलेति जात्येकवचनं कलानां चतुः
षष्टिरितिवा कला इतिपाठे ---नृप----------- १०६ वर्णयि
तुमशक्येयामितिनिगपाति स्पष्टेति विधिनैवेयं तदा व दादेश्याति
विश्वाजितत्रैलोक्यसाध्वसः अति ------------------ने रयौवते
नतस्या प्यातिविश्वसर्गस्यापिपि धेर्वा उपरितीता श्रेयावसौंदर्य
पदतयाधिकसौंदर्यप्राविनालारुरये इति --------------नेत्रं
मनोभुवाकामेन वैदग्ध्यं सर्वव्यापार चतुरीं श्राध्याप्याशीलायित्वा
वावस्थस्य पारं परतीरमेवावापिता प्रापिता वर्णयितुमशक्या त्वा
हागगोचराइत्यर्थः अपचाविद्यापारप्रापितेत्यर्थः मदनवधादि

नैषधी० चतुरयामित्यर्थः अन्योपिप्राज्ञो — पित्रासहवाङ्मयपारंप्राप्नो
५६ ति ८ इतीति सधराधिपोजलसखीतिबलालीमजान्नस्यानयेनय
नाकि — थीभावेनपनगोचरत्वेभावमभिलाषंदधामइदंनीमामाते
सखीसखीहितमभैम्यपदर्शयिष्यतीतिनस्याबुद्धिरुत्पन्नेत्यर्थः प्रक
टोन्नपतइतिभावः इंद्रवरदानात्सखीसाहित्येयंभैम — इत्थोता
न्येनकेनविदित्याभिप्रायः सचिन्तः किंकुर्वन्इतिपूर्वोक्तप्रकारेण
विकुरायदारम्यकेशपाशमारभ्यनखावधिनारवपर्यंतंहरिणाक्ष्याणी
वनेत्रेयस्यास्तांभैमीवर्णयन् तथापितोबुधो अद्भुतसौंदर्य
दर्शनादेवाश्चर्यसमुद्रेनरतरुवमानस्यांसः सार्थश्चार्यः भैमीदर्शना
देवहृदयस्यभरणेनपारंप्राप्तोनावेलःवेलामर्यादांतीरंवाति
क्रान्तेऽस्ति यहलक्षावेदोयत्र —— त्वेनानंदस्यसमुद्रत्वंस्तचितं अन्यदप्यादकेगांभीरं

त्वं परि ष्ठ--र्यं वहिर्निर्गच्छति आरम्भार्थे यो गेयानि केचि------------आह र्षाभिन्ते गौडोर्वी
कुलस्य गौडदेशभूपालवंशस्य प्रशालि चानीति त्र स्यामरिणि [illegible] नातन[illegible] आ --- एककर्तृकत्वात्ता

50

॥ ॥इति नैषधीयचरितटीकासप्तमम्॥ ॥

येन रचिते भर्थ: वैरिसेवि वरि सेवौ तिरि
महाकाव्येऽत्र यं सप्तम: सर्ग: ग्रंथसंख्या
८४० सर्ग ७